

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Tvorba metodiky doprovázení pěstounských
rodin pro OSPOD**

Diplomová práce

Autorka: Bc. Lenka Horváthová, DiS.
Studijní program: N 6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Forma studia: kombinovaná
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Lenka Horváthová, DiS.
Studium:	U15043
Studijní program:	N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název diplomové práce:	Tvorba metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD
Název diplomové práce AJ:	Creation of Methodology of Accompaniment Foster families for OSPOD

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce bude vytvoření metodiky pro doprovázení pěstounských rodin, které mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče dle § 47a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Práce se bude v teoretické části věnovat definování základních pojmů k tématu a popisu problematiky doprovázení pěstounských rodin. Praktická část bude obsahovat výsledky získané kvalitativní výzkumnou strategií. Metodika bude tvořena na základě zjištění získaných metodou obsahové analýzy dokumentů a focusní skupiny.

ARCHER, Caroline a Zdeněk MATĚJČEK. Dítě v náhradní rodině. Vyd. 1. Překlad Petra Vlčková. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4. BUBLEOVÁ, Věduna. Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí [CD-ROM]. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8. GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3. JANEBOVÁ, Radka. Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup[CD-ROM]. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-374-1. SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3821-4.

Garantující pracoviště:	Ústav sociální práce, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	4.12.2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne

podpis

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. et Mgr. Radce Janebové, PhD. za odborné vedení mé diplomové práce, za poskytnuté rady a doporučení. Současně děkuji všem, kteří mi ochotně poskytli čas a své zkušenosti při realizaci ohniskových skupin.

Anotace:

HORVÁTHOVÁ, LENKA. Tvorba metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2017, s. 91. Diplomová práce.

Cílem této diplomové práce bylo vytvořit metodiku doprovázení pěstounských rodin pro Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte Úřadu městské části Prahy 14, která by byla využitelná k doprovázení pěstounských rodin i pro jiná další Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte.

V teoretické části popisuje práce problematiku doprovázení pěstounských rodin. Zabývá se vymezením základních pojmů, historickým vývojem, legislativním rámcem dané oblasti, dále vymezením kontrolní a podpůrné role Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte a pojmu metodika.

Pro tvorbu metodiky byla zvolena v rámci empirického šetření kvalitativní výzkumná strategie, konkrétně metoda analýza dokumentů v kombinaci s ohniskovými skupinami. Výzkumný soubor analýzy dokumentů tvořily metodiky doprovázení pěstounských rodin nestátních neziskových organizací, které se danou problematikou tradičně věnují. Účastnicemi ohniskových skupin byly členky týmu Služby pro pěstouny, jehož potřebám má tvořená metodika sloužit a dále pracovnice daného úřadu, které s týmem úzce spolupracují. Výsledkem empirického šetření je návrh metodiky doprovázení pěstounských rodin Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte Úřadu městské části Prahy 14 nesoucí název Metodika služeb pro pěstouny.

Klíčová slova: pěstounská péče, doprovázení pěstounských rodin, oddělení sociálně-právní ochrany dítěte, metodika.

Annotation:

HORVÁTHOVÁ, LENKA. Creation of Methodology of Accompaniment Foster families for OSPOD. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2017, 91 pp. Diploma Dissertation.

The aim of this diploma dissertation was to develop a methodology for accompanying foster families for the Department of Social and Legal Protection of Children of the City of Prague 14, which would be useful for accompanying foster families as well as other Departments of Social and Legal Protection of the Child.

In the theoretical part the diploma dissertation describes problematics of accompanying foster families. It deals with the definition of basic concepts, historical development, the legislative framework of the given area, furthermore the definition of the control and support role of the Department of Social and Legal Protection of the Child and the concept of methodology.

For the creation of the methodology, a qualitative research strategy was chosen within the frame of empirical survey, namely the method of document analysis in combination with focus groups. The research file of document analyses included methodologies for accompanying foster families of non-profit organizations that traditionally deal with the issue. The participants of the Focus Groups were members of the Foster Services Team, whose needs are addressed by the methodology, and furthermore other staff of the Office, who closely co-operate with the team and who also will be influenced by the methodology. The result of the empirical survey is the proposal of a methodology for accompanying foster families for The Department of Social and Legal Protection of Children of the City of Prague 14, entitled The Methodology of Services for Foster parents and in this Diploma Dissertation is presented in the form in which the methodology is approved and used.

Key words: foster care, accompanying foster families, Department of Social and Legal Protection of Children, methodology

Obsah

Úvod	10
1 Teoretická východiska.....	12
1.1 Historický kontext pěstounské péče.....	12
1.2 Systém péče o ohrožené děti.....	13
1.3 Náhradní rodinná péče	15
1.4 Shrnutí.....	16
2 Pěstounská péče.....	18
2.1 Legislativní rámec.....	18
2.2 Pěstoun, pěstounka.....	19
2.3 Typy pěstounské péče	19
2.4 Práva a povinnosti pěstounů	20
2.5 Dávky pěstounské péče.....	21
2.6 Počet pěstounů a dětí v pěstounské péči	23
2.7 Subjekty systému pěstounské péče	23
2.8 Shrnutí.....	25
3 Doprovázení pěstounských rodin	26
3.1 Vývoj služeb pro pěstouny	26
3.2 Dohoda o výkonu pěstounské péče.....	27
3.3 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče.....	28
3.4 Shrnutí.....	29
4 Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte.....	30
4.1 Kompetence OSPOD	30
4.2 Doprovázení pěstounských rodin v rámci OSPOD Úřadu městské části Praha 14	

4.3	Vymezení kontrolní a podpůrné funkce.....	32
4.4	Shrnutí.....	33
5	Metodika poskytování služeb.....	34
5.1	Shrnutí.....	35
6	Shrnutí teoretické části	37
7	Empirické výzkumné šetření	38
7.1	Formulace hlavního cíle a dílčích cílů	38
7.2	Transformace dílčích cílů do sledovatelných znaků	39
8	Výzkumná strategie.....	40
9	Analýza dokumentů.....	41
9.1	Výzkumný soubor analýzy dokumentů	41
9.2	Sběr údajů analýzy dokumentů	43
10	Ohniskové skupiny.....	44
10.1	Výzkumný soubor ohniskových skupin	44
10.2	Sběr údajů ohniskových skupin	45
10.3	Rizika zvolené výzkumné strategie.....	47
10.4	Etické otázky výzkumného šetření.....	48
11	Interpretace údajů.....	49
11.1	DC 1. Navrhnout dílčí oblasti metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14.....	49
11.2	DC 2. Navrhnout obsah jednotlivých vybraných dílčích oblastí metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14.	53
12	Návrh metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Prahy 14.....	59
	Závěr.....	91
	Seznam tabulek.....	94
	Seznam použité literatury	95

Přílohy	1
Příloha č. 1	1

Úvod

Motivací při výběru tématu mé diplomové práce je vytvořit metodický nástroj, pro kvalitní a efektivní doprovázení pěstounských rodin týmem Služby pro pěstouny Úřadu městské části Praha 14, který vedu od roku 2013.

Hlavním cílem této diplomové práce je tedy vytvoření metodiky pro doprovázení pěstounských rodin, které mají s Úřadem městské části Praha 14 uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče dle § 47a odst. 2 Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění (dále jen zákon o SPO). Diplomová práce popisuje proces tvorby a návrh metodiky doprovázení pěstounských rodin Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) Úřadu městské části Praha 14.

Prvním dílčím cílem je navrhnout dílčí oblasti doprovázení pěstounských rodin, pomocí analýzy dokumentů, tj. odborné literatury a metodik, které používají nestátní neziskové organizace, jež tradičně poskytují doprovázení pěstounských rodin, v kombinaci s ohniskovou skupinou za účasti členek týmu a dalších zainteresovaných pracovníků daného úřadu.

Druhým dílčím cílem je navrhnout obsah vybraných dílčích oblastí doprovázení pěstounských rodin opět pomocí analýzy dokumentů a ohniskových skupin.

Práce se v teoretické části věnuje definování základních pojmů k tématu a popisu problematiky doprovázení pěstounských rodin. Praktická část obsahuje výsledky získané kvalitativní výzkumnou strategií a návrh metodiky vytvořený na základě zjištění získaných metodou analýzy dokumentů a ohniskových skupin.

V roce 2013 vznikla novelou zákona o SPO možnost poskytovat novou službu doprovázení pěstounských rodin. Původním záměrem tvůrců bylo, že primárně budou tyto služby poskytovat nestátní neziskové organizace. Byly to právě ony, kdo dal podnět k přijetí takové strategie v oblasti systému péče o ohrožené děti. Hlavní motivací bylo snížení počtu dětí v ústavní péči a snížení rizika selhávání pěstounské péče, jak uvádí Macela (Macela, 2015). Prostředkem k dosažení těchto cílů bylo zvýšení dávek pěstounské péče a rozvoj podpůrných služeb pro pěstouny, což je souhrnně označováno jako doprovázení pěstounských rodin. Tyto služby se zaměřují na sledování výkonu

pěstounské péče, vzdělávání pěstounů, odlehčovací péči, odborné poradenství, odbornou pomoc psychologa, psychoterapeutky či sociálního pracovníka. S každou pěstounskou rodinou je spojen i nárokový státní příspěvek na výkon pěstounské péče, v současnosti ve výši 48 000,- Kč.

Výše zmíněná novela zákona však umožnila poskytovat tyto služby nejen nestátním neziskovým organizacím, ale také obecním úřadům obcí s rozšířenou působností. Obecní úřad dokonce tyto služby poskytovat musí, a to v případě, že se pěstouni rozhodnou, že chtějí být doprovázeni, tedy čerpat tyto služby právě od něj. Pro mnoho obcí s rozšířenou působností jde o novou situaci. Není zvykem, aby poskytovaly služby. Také není zcela jasné, jak odlišně či naopak shodně s praxí nestátních neziskových organizací lze tyto služby nastavit, tak aby byly efektivní, transparentní, bezpečné, srozumitelné a především podpůrné pro klienty, tedy pěstounské rodiny. Navíc nebylo obcím jasné řečeno, jak má být tato nová služba organizačně vyřešena.

Do současnosti lze nalézt několik forem řešení, které obce s rozšířenou působností zvolily. Například zadaly tuto agendu sociální pracovníci, která pracuje na pozici sociálně-právní ochrany pro náhradní rodinnou péči, kde tak ale dochází ke kumulaci funkce kontroly a podpory, k přetížení těchto pracovníků, neposkytování dostatečného rozsahu služeb pro pěstouny či nevyužívání přidělených finančních prostředků. Další formou je nákup služeb přes subdodavatele, nejčastěji právě nestátní neziskové organizace. V tomto případě hrozí roztržičnost služeb, každý poskytuje něco, nikdo není klíčovým pracovníkem, apod. Navíc zde není možnost dostatečné kontroly kvality poskytovaných služeb. Třetí formou je ta, kterou zvolil Úřad městské části Praha 14 a z jehož zkušeností vycházím při tvorbě této diplomové práce. Úřad městské části Praha 14 vytvořil zvláštní pracovní tým v rámci OSPOD, který se zabývá pouze doprovázením pěstounských rodin a disponuje svým vlastním rozpočtem tvořeným výhradně státním příspěvkem na výkon pěstounské péče.

A protože považuji toto řešení za efektivní, ojedinělé a zároveň vnímám potřebu týmu vytvořit metodický nástroj, rozhodla jsem se směřovat diplomovou práci k vytvoření metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14. Dále bych ráda, aby byla tato metodika využitelná i pro jiná OSPOD, která by se rozhodla tuto metodiku využívat pro vlastní potřeby.

1 Teoretická východiska

Před samotnou tvorbou metodiky doprovázení pěstounských rodin považuji za nezbytné definování teoretického rámce, jednotlivých pojmů problematiky doprovázení pěstounských rodin a pěstounské péče jako takové. Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče. Dalšími formami jsou osvojení, mezinárodní osvojení, svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče a poručenství s osobní péčí. Náhradní rodinná péče je součástí systému péče o ohrožené děti. Tato kapitola se zabývá definováním základních teoretických východisek pěstounské péče se zaměřením na její historický vývoj, systém péče o ohrožené děti a náhradní rodinnou péči.

1.1 Historický kontext pěstounské péče

Za předchůdce pěstounské péče považuje Matějček (1999) institut kojných, známý již od starověkého Řecka a Říma. Kojné byly k dispozici buď jen příležitostně jako služba, za kterou mohla matka dojít, sloužily také celodenně v domácnostech s dětmi, nebo k nim byly děti dávány do výhradní péče do věku dvou až šesti let. Smyslem pěstounské péče té doby byla spíše služba pro matku, tedy odkojit dítě namísto matky, nikoliv ochrana ohroženého dítěte. Až křesťanství vnáší do péče o opuštěné děti prvek ochrany dítěte, v té době spíše záchrany, neboť se jednalo o dobu s vysokou úmrtností dětí, a to především ve vznikajících nalezincích a ústavech pro opuštěné děti. Prvním českým nalezincem byl Nalezinec u Apolináře, založený Josefem II v roce 1789. Jako následovnice kojných Matějček uvádí pěstounky, které přebíraly péči o děti z nalezinců. Tyto již pobíraly i finanční odměnu a délka péče byla do dvou až šesti let věku. Pěstounská péče se v tomto období týkala převážně počátku života dítěte a pak se děti opět vracely do ústavní péče, zpět do rodiny či do osvojení. Pokračování pěstounské péče bylo možné již jen bezplatně, dobrovolně. Pěstounská péče v té době spadala pod péči o děti osiřelé a opuštěné a její koordinaci včetně ústavů měly na starost Okresní komise pro děti a mládež. Na tento Rakousko-Uherský model navázal model první republiky. Pěstounskou péči koordinovaly Okresní péče o mládež. A Matějček uvádí čtyři typy tehdejší pěstounské péče. Nalezeneckou, navazující na tu, která byla popsána již výše, dále řízenou a kontrolovanou Okresními péčemi o mládež, připomínající současnou zprostředkovanou

pěstounskou péči, dále tzv. péči v koloniích, připomínající pěstounskou péči v SOS vesničkách, a nakonec péči na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, tedy typ připomínající současnou příbuzenskou pěstounskou péči (Matějček, 1999).

Následně byla v roce 1952 pěstounská péče zcela zrušena a všechny děti byly směřovány do kolektivní, tedy ústavní výchovy. Kodymová (2016) k tomuto období udává: „Nově budované dětské domovy jsou, na rozdíl od propagandou zatracovaných předválečných institucí, velkokapacitní (pokud to budova dovoľovala), v duchu socialistické ideologie, zaměřené na kolektivní výchovu.“ (Kodymová, 2016, s. 24).

Znovuobnovena byla pěstounská péče roku 1963, v podobě, která sloužila jako základ současné pěstounské péče. Důležitým impulzem pro odklon od ústavní výchovy byly výzkumy Josefa Langmeiera a Zdeňka Matějčka na téma deprivace syndromu u dětí.

V období od roku 1989 do zásadních legislativních změn v roce 2013, které podnítily současnou podobu služeb pro pěstouny, se postupně rozvíjely nestátní neziskové organizace podporující pěstounské rodiny. Nicméně pěstounská péče byla v této době obecně pojímána jako dlouhodobá forma náhradní rodinné péče vhodná pro děti, které nebyly tak zvané právně volné, tedy nebylo možno je adoptovat, a za výhodu byla považována velká vzdálenost od původního bydliště dítěte, což znemožňovalo kontakt s biologickými rodiči. Dítě se stávalo trvalým členem pěstounské rodiny (Pazlarová, 2016).

Historie služeb pro pěstouny je daleko kratší než pěstounská péče samotná. První služby pro pěstouny se objevily až po roce 1989, a to v rámci rozvoje občanské společnosti, tedy ve formě nestátních neziskových organizací. Do té doby poskytovaly pomoc pěstounům pouze Okresní péče o mládež, které především dohlížely, zda je pěstounská péče vykonávána řádně.

1.2 Systém péče o ohrožené děti

Systém péče o ohrožené děti zahrnuje činnosti státních i nestátních subjektů směřující k zajištění dětských práv, péče o děti, potřeb dětí a podpory rodiny. Služby doprovázení pěstounských rodin vznikly v rámci novely zákona o SPO z roku 2013, která byla jedním z plánovaných kroků v procesu transformace systému péče o ohrožené děti. Tato

transformace započala Vládním usnesením č. 293 z roku 2008 o schválení Analýzy současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti. Analýza definuje jako základní problematické okruhy roztržitost systému mezi několika rezortů, vysoký počet dětí v ústavní péči, nejednotnost principů a standardů kvality poskytovaných služeb (Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti, 2008).

V roce 2011 popsal systém péče o ohrožené děti tehdejší ředitel odboru rodiny a dávkových systémů MPSV a jeden z hlavních aktérů transformace systému péče o ohrožené děti PhDr. Miloslav Macela (2011) jako „systém, který se vyznačuje značnou roztržitostí, velkým množstvím aktérů, nejasnými pravidly a různorodými finančními zdroji a toky. Vládne v něm celá řada stereotypů, zažitých postupů a předsudků. Je předmětem kritiky odborné i laické veřejnosti, a to jak na domácí, tak i na mezinárodní úrovni.“ (Macela, 2011).

Péči o ohrožené děti zajišťují jednak soudy a orgány sociálně-právní ochrany dítěte, dále policie, školy, nestátní neziskové organizace a několik ministerstev. Nejvíce kompetencí má v tomto systému Ministerstvo práce a sociálních věcí, především v oblasti monitoringu práv dětí, sociálně-právní ochrany dítěte, náhradní rodinné péče, financování služeb pro rodiny. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má na starosti ústavní péči a Ministerstvo zdravotnictví kojenecké ústavy. V tomto spočívá kritika roztržitosti systému péče o ohrožené děti.

Za vysoký počet dětí v ústavní péči je Česká republika kritizována i na mezinárodní úrovni, především za počet dětí do tří let věku v kojeneckých ústavech v souvislosti s deprivacním syndromem a teorií vazby. Mezinárodní nestátní nezisková organizace Lumos s.r.o. uvádí ve zprávě Péče o ohrožené děti v České republice z roku 2014, že Česká republika je na druhé nejvyšší příčce v Evropě v počtu dětí do tří let umístěných v ústavní péči (Péče o ohrožené děti v České republice, 2014).

Pro účely doprovázení pěstounských rodin je také důležité zmínit Analýzu náhradní rodinné péče v České republice z roku 2013, která upozorňuje na nejednotnost praxe přípravy budoucích pěstounů a následné podpory pěstounských rodin (Analýza náhradní rodinné péče v České republice, 2013).

Na výše uvedenou Analýzu současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti navazují vládní strategické dokumenty Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, dále dokument Právo na dětství, národní strategie ochrany práv dětí, přijatý vládou v roce 2012, a Právo na dětství, akční plán k naplnění národní strategie ochrany práv dětí na období 2012-2015.

Z těchto dokumentů vyplývá nová podoba systému péče o ohrožené děti, která by se měla zaměřit na zavedení jednotných standardů kvality pro posuzování ohroženého dítěte a metod sociální práce, na podporu práv dítěte, na podporu rodinného prostředí, které má mít přednost před náhradní péčí, a náhradní rodinná péče před ústavní péčí, na právo dítěte umístěné mimo rodinu být s ní v kontaktu, a umístění mimo rodinu má být dočasné. V oblasti pěstounské péče jde o konkrétní kroky v oblasti rozvoje a profesionalizace pěstounské péče za účelem zamezení umisťování dětí do ústavní péče, a to zvýšením hmotné podpory pěstounské péče a rozvojem podpůrných služeb, specifikací typů pěstounské péče, stanovením zákonných podmínek výkonu pěstounské péče v oblasti přípravného a dalšího vzdělávání pěstounů, odlehčovací péčí a podporou pozitivního náhradního rodičovství a péčí bez trestání (Právo na dětství, akční plán k naplnění národní strategie ochrany práv dětí 2012-2015, 2013).

1.3 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je státem garantované právo dítěte na zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. Jde o výkon sociálně-právní ochrany dítěte v situaci, kdy se ani jeden z rodičů nemůže nebo nechce o dítě starat. Má přednost před ústavní výchovou a je realizována několika různými formami (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Osvojení, mezinárodní osvojení

Osvojení, neboli adopce, je vhodnou formou náhradní rodinné péče v situaci, kdy je dítě tak zvaně právně volné. To znamená, že rodiče dali souhlas s osvojením, zjevně neprojeví o dítě zájem, jsou zbaveni rodičovské odpovědnosti včetně práva dát souhlas s osvojením, či se zdržují na neznámém místě. Původní příbuzenský vztah mezi dítětem

a jeho biologickými rodiči zcela zaniká a vzniká nový vztah mezi osvojencem a osvojitelem, který je rovnocenný k příbuzenskému vztahu dítěte k rodičům, to znamená, že osvojitelé mají plnou rodičovskou zodpovědnost (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění).

Nedaří-li se najít vhodnou náhradní rodinu v zemi původu, může být dítě osvojeno mezinárodně. Mezinárodní osvojení řídí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně a je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Péče jiné fyzické osoby než rodiče

Další formou náhradní rodinné péče je svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče, někdy nazýváno jako péče třetí osoby. Je využíváno v situaci, kdy je k dispozici příbuzná nebo dítěti blízká osoba ochotná převzít péči za rodiče a rodiče jsou zároveň schopni a ochotni platit výživné. Soud v takovém případě vymezí práva a povinnosti, které bude tato osoba vykonávat (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění).

Poručenství s osobní péčí

Poručenství je za formu náhradní rodinné výchovy považováno, pokud poručník o dítě osobně pečuje. Přičemž poručníka jmenuje dítěti soud v případě, že žádný z rodičů nevykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Poručník má všechna práva a povinnosti rodičů, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění).

Pěstounská péče

Poslední formou náhradní rodinné péče je pěstounská péče, její specifika jsou popsána v kapitole 2.

1.4 Shrnutí

Pěstounská péče je jednou z tradičních forem péče o ohrožené děti. Nejprve vznikala jako iniciativa jednotlivců, postupem času byla institucionalizována a získala formální legislativně ukotvenou podobu. V průběhu času se, kromě podoby, měnily i teoretické přístupy k pěstounské péči. Od individuální podoby ke kolektivním zařízením a od ústavních zařízení zpět k individuální podobě. Tento proces je nazýván transformace

systemu péče o ohrožené děti. Za její počátek je označována analýza současného systému péče o ohrožené děti přijata vládou v roce 2008 a jejími hlavními cíli v oblasti náhradní rodinné péče je snížení počtu dětí umístěných v ústavní péči, zkvalitnění pěstounské péče, prevence selhávání pěstounské péče.

Skutečný počátek této transformace a tendence snížit počty dětí v ústavní péči lze vidět v iniciativě Langmeiera, Matějčka a dalších, kteří jako první začali na základě psychologických výzkumů kritizovat kolektivní náhradní rodinnou péči a upozornili na deprivací syndrom. Počáteční změny systému péče o ohrožené děti lze spatřovat již v legislativních změnách, které byly iniciovány právě těmito tendencemi a jsou popsány v následující kapitole.

2 Pěstounská péče

Tato kapitola se věnuje aspektům pěstounské péče a definuje její současnou podobu. Pěstounská péče nahrazuje péči rodičů na základě rozhodnutí soudu v situaci, kdy o dítě nemůže pečovat ani jeden z rodičů či poručník a to po dobu trvání překážky v péči. Dnes má pěstounská péče přednost před ústavní péčí (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Bubleová a Kovařík definují pěstounskou péči jako formu „...státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“(Bubleová, Kovařík in Matějček, 1999, s. 34).

2.1 Legislativní rámec

Některé aspekty pěstounské péče byly nejprve upraveny v rámci Zákona č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Jednalo se o první možnost svěřit dítě do péče jiné osoby než rodiče. Zákon upravoval základní aspekty výkonu pěstounské péče a práva a povinnosti pěstounů ve vztahu k dítěti. Zákon č.94/1963 Sb., o rodině zanikl Zákonem č. 89/2012 Sb., občanským zákoník.

Dále byla pěstounská péče legislativně upravena samostatně zvláštní právní normou v roce 1973 a to Zákonem č.50/1973 Sb., o pěstounské péči. V rámci tohoto zákona byla vymezena pěstounská péče, vztahy mezi pěstounem a dítětem a řízení v oblasti pěstounské péče. V roce 1999 byl tento zákon zrušen a pěstounská péče se stala součástí sociálně-právní ochrany dítěte a zahrnuta do zákona o SPO.

V současné době je pěstounská péče legislativně upravena v Zákoně č. 104/1991Sb., o úmluvě o právech dítěte. Kromě jiných práv dítěte je zde v čl. 20 vymezeno právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v situaci, kdy je dítě bez rodinného prostředí nebo musí být ve vlastním zájmu z tohoto prostředí odebráno, a to formou náhradní rodinné výchovy. Dítě má dále v této souvislosti dle této úmluvy právo na kontakt se svými rodiči, respekt k jeho etnickému, náboženskému, kulturnímu a jazykovému původu (Zákon č.104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte).

Dále je pěstounská péče obsažena v Zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, kde jsou legislativně upravena práva a povinnosti rodičů, osobní styk rodiče s dítětem, správa jmění dítěte, zastupování dítěte, vyživovací povinnost rodičů vůči dětem, poručenství, péče jiné fyzické osoby, obecná ustanovení o pěstounství a práva a povinnosti pěstounů (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění).

A konečně v zákoně o SPO lze nalézt právo dítěte na zabezpečení náhradního rodinného prostředí, vymezení pojmu osoba pečující a osoba v evidenci, další práva a povinnosti pěstounů při výkonu pěstounské péče, vymezení dohody o výkonu pěstounské péče, státního příspěvku na výkon pěstounské péče a okruh dávek pěstounské péče. Dále také podmínky pro vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany, které se týká subjektů, jež chtějí poskytovat doprovázení pěstounských rodin, ale nejsou orgány sociálně-právní ochrany dětí (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

2.2 Pěstoun, pěstounka

Služby pro pěstouny jsou určeny nejen pěstounům a pěstounkám, ale také dalším osobám pečujícím a osobám v evidenci. Zákon o SPO rozlišuje osoby pečující, mezi které patří jednak pěstouni, a dále také osoby, kterým bylo svěřeno dítě do předpěstounské péče. Dále osobně pečující poručníci nebo osoby osobně pečující, které mají zažádáno stát se poručníky. Osobou v evidenci je osoba oprávněná vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění). Pro zjednodušení, a protože jde o zažitou praxi, označuje tato diplomová práce všechny osoby pečující a osoby v evidenci souhrnně jako pěstouny. Jejich práva a povinnosti, v rámci doprovázení pěstounských rodin, jsou totožné. Tam kde jde o specifické podmínky pro tu kterou skupinu, je na tento fakt v textu poukázáno.

2.3 Typy pěstounské péče

Pěstounskou péči lze vykonávat dlouhodobě, tzv. dlouhodobá, klasická pěstounská péče, nebo na dobu přechodnou, tzv. pěstounská péče na přechodnou dobu, profesionální, která může trvat nejdéle jeden rok.

Dlouhodobou, klasickou péčí lze dále rozdělit na příbuzenskou a zprostředkovanou. Za příbuzenskou pěstounskou péčí považujeme takovou, která je vykonávána příbuzným, nejčastěji prarodičem, a je zároveň nejrozšířenějším typem pěstounské péče (vlastní zjištění). Zprostředkovanou pěstounskou péčí míníme tu, kterou vykonává pro dítě osoba nepříbuzná.

Dítě může být svěřeno do pěstounské péče jedné osoby, jednoho z manželů nebo do péče obou manželů. Pak se jedná o společnou pěstounskou péči a práva a povinnosti pěstounů mají v takovém případě oba manželé ve stejném rozsahu.

2.4 Práva a povinnosti pěstounů

Pěstounská péče má být institutem dočasným, má trvat pouze po dobu, po kterou trvá překážka v péči rodičů. Proto pěstounskou péčí nezaniká původní příbuzenský vztah, nezaniká rodičovská odpovědnost, ani vyživovací povinnost. Výživné náleží státu. Je-li výživné vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, což je dávka pěstounské péče, rozdíl náleží dítěti a soud určí, jak s ním bude naloženo. Pěstouni přebírají jen některá práva a povinnosti rodičů a toto rozmezí určí soud. Pěstouni zastupují a rozhodují o dítěti zpravidla pouze v běžných záležitostech, nejsou jeho zákonnými zástupci. Těmi i nadále zůstávají rodiče, kteří by měli být podporováni v kontaktu s dítětem. Jedná se o výkon náhradní rodinné péče za odměnu, náklady na potřeby dítěte nese stát a je proto také spojena s kontrolou státu (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění).

Pěstouni mají právo na pomoc při zajištění krátkodobé péče o svěřené dítě v případě, že jsou uznáni za dočasně práce neschopné, v případě péče o osobu blízkou, při narození dítěte, úmrtí osoby blízké nebo při vyřizování nezbytných osobních záležitostech. Dále mají právo na pomoc při zajištění celodenní péče o svěřené dítě starší dvou let po dobu alespoň 14 dnů v roce a právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Mezi povinnosti pěstounů patří jednak zvyšovat si rodičovské znalosti a dovednosti v rozsahu 24 hodin za 12 měsíců. Dále mají povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat vztah dítěte k blízkým osobám. Jejich povinností je také umožnit doprovázejícímu

pracovníkovi sledovat výkon pěstounské péče a dodržování uzavřené dohody o výkonu pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

2.5 Dávky pěstounské péče

Pěstouni mají nárok na dávky pěstounské péče dle zákona o SPO. Jedná se o jednorázové dávky - příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče a příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, a na opakované dávky - příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměnu pěstouna. Výše dávek je odvislá od věku dítě a popřípadě stupně jeho závislosti. Při společné pěstounské péči náleží dávky vždy jen jednomu z nich (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte slouží k pokrytí prvotních nákladů na potřeby dítěte vznikajících s počátkem pěstounské péče a příchodem dítěte do pěstounské rodiny. Výše příspěvku činí dle věku dítěte od 8 000,- do 10 000,- Kč a náleží pěstounovi (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nárok nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče a vyplácí se osobě pečující. Tento nárok přetrvává i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle do věku 26-ti let, pokud se dítě soustavně připravuje na budoucí povolání a vyplácí se přímo dítěti. Výše příspěvku činí od 4 500,- Kč do 6 600,- Kč dle věku dítěte a od 4 650,- Kč do 9 000,- Kč dle věku dítěte jedná-li se o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby. Výše příspěvku se snižuje v případě, že má dítě nárok na sirotčí důchod z důchodového pojištění, a to o výši tohoto sirotčího důchodu. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží jednou měsíčně (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Odměna pěstouna

Na odměnu pěstouna mají nárok pěstouni, tj. osoby pečující i osoby v evidenci, jejich nárok se liší v jeho výši. Pečuje-li osoba pečující o jedno dítě, má nárok na odměnu pěstouna ve výši 8 000,- Kč, pokud pečuje o dvě děti má nárok na 12 000,- Kč a pokud

pečuje o tři a více dětí, či o jedno dítě závislé na péči jiné fyzické osoby, má nárok na 20 000,- Kč. Osoba v evidenci má nárok na odměnu pro pěstouna ve výši 20 000,-, pokud nemá aktuálně v péči žádné dítě nebo pečuje-li o jedno dítě. Jedná-li se o dítě závislé na péči jiné fyzické osoby, má nárok na odměnu pěstouna ve výši 24 000,- Kč. Odměna pěstouna náleží jednou měsíčně. Odměna pěstouna je pro účely sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění a daně z příjmu považována za příjem ze závislé činnosti. Pěstouni odevzdávají daňové prohlášení a mají nárok na slevy na dani. Jsou-li pěstouni v příbuzenském vztahu ke svěřenému dítěti, náleží jim odměna pěstouna pouze v případě hodného zvláštního zřetele. Nárok na odměnu pěstouna trvá po dobu nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla má osoba pečující, která pečuje nejméně o tři svěřené děti, včetně zletilých nezaopatřených svěřených dětí. Může jít jak o nákup vozidla, tak o celkovou opravu. Vozidlo musí být určeno k přepravě osob, nikoliv k výdělečné činnosti. Výše příspěvku činí až 70% celkových nákladů, a to do výše maximálně 100 000,- Kč. Příspěvek může být poskytován opakovaně, ale nesmí za 10 kalendářních let překročit součet 200 000,- Kč. Příjemce je povinen doložit jeho využití a to nejdéle do 6-ti měsíců od jeho poskytnutí (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Dítě, které ke dni dosažení zletilosti je v pěstounské péči, má nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče, a to ve výši 25 000,- Kč. Příspěvek je vyplácen ke dni ukončení pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Výše dávek pěstounské péče je zde uvedena podle platné legislativy k datu jejího odevzdání. Jejich výše se však bude měnit k 1.1.2018 a to konkrétně u příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna.

2.6 Počet pěstounů a dětí v pěstounské péči

Počet pěstounů každým rokem stoupá, a to jak pěstounů dlouhodobých, tak pěstounů na přechodnou dobu. Od roku 2012 do konce roku 2015 stoupl celkový počet jak dlouhodobých pěstounů, tak pěstounů na přechodnou dobu z 9 300 na 12 000. Ministerstvo práce a sociálních věcí předpokládá, že tento trend bude pokračovat i nadále, a to až o 1 500 pěstounů za kalendářní rok. Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí, že zároveň stoupá počet dětí umístěných do pěstounské péče (ČTK, 2016).

V roce 2015 bylo, dle Ministerstva práce a sociálních věcí, celkem 18 151 dětí umístěných v náhradní rodinné péči, tj. pěstounské péči, péči jiné fyzické osoby než rodiče, poručníka s osobní péčí. Za rok 2015 bylo do pěstounské péče umístěno celkem 1 941 dětí a do pěstounské péče na přechodnou dobu 614 dětí (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016).

Vývoj počtu pěstounů spadajících do katastrálního území Městské části Praha 14 odpovídá celorepublikovému trendu, jejich počet průběžně stoupá. Rovnoměrně vzrůstá jak počet dlouhodobých pěstounů, tak počet pěstounů na přechodnou dobu. V roce 2013 uzavřel Úřad městské části Praha 14 dohodu o výkonu pěstounské péče s celkem 41 pěstounskými rodinami. Ke konci roku 2017 dosáhl tento počet 57 pěstounských rodin. Většinou se jedná o příbuzenskou pěstounskou péči vykonávanou prarodiči. Nejčastějším důvodem ukončení pěstounské péče je zletilost dítěte (vlastní zjištění).

2.7 Subjekty systému pěstounské péče

Systém pěstounské péče je tvořen mnoha subjekty, státními i nestátními. Již uchazeč o pěstounskou péči se při podávání, schvalování žádosti a následných přípravách na pěstounskou péči setkává s mnoha z nich. Při výkonu pěstounské péče a poskytování podpory ze strany doprovázejících subjektů je důležité se v tomto systému orientovat, především v kompetencích jednotlivých subjektů.

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí je zodpovědné za legislativní oblast pěstounské péče, zpracovává strategické dokumenty a realizuje výzkumy a projekty v oblasti rozvoje

pěstounské péče. Poskytuje metodické poradenství při plnění dohod o výkonu pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Krajské úřady a Magistrát hl. m. Prahy

Vedou evidenci žadatelů o pěstounskou péči, evidenci pěstounů na přechodnou dobu a evidenci dětí vhodných pro pěstounskou péči. Jsou koordinátory procesu zprostředkovávání pěstounské péče a příprav pěstounů. Zajišťují metodickou podporu pro doprovázející subjekty. Mohou poskytovat doprovázení pěstounských rodin (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte

OSPOD obcí s rozšířenou působností vyhledává zájemce o pěstounskou péči, poskytuje poradenství v oblasti pěstounské péče a přijímá žádosti o pěstounskou péči. Je odpovědný za tvorbu Individuálního plánu ochrany dítěte a jeho následnou realizaci i vyhodnocení (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění). Jeho činnosti a kompetence v systému pěstounské péče jsou popsány níže ve zvláštní kapitole, protože jsou důležitým aspektem této diplomové práce.

Krajské pobočky Úřadu práce

Krajské pobočky Úřadu práce přijímají žádosti a vyplácejí dávky pěstounské péče, rozhodují o přiznání státního příspěvku na výkon pěstounské péče a provádějí inspekci výkonu sociálně-právní ochrany (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Doprovázející subjekty

Doprovázejícím subjektem může být jednak úřad obce s rozšířenou působností, úřad obce, krajský úřad nebo pověřená osoba. Jde o subjekty, které jsou oprávněny uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče. Úřad obce s rozšířenou působností, úřad obce a krajský úřad mají zákonné oprávnění. Pověřenou osobou je subjekt, který má pověření k výkonu sociálně-právní ochrany vydávané krajským úřadem nebo Magistrátem hl. m. Prahy, a to pro činnost uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění). Častými pověřenými osobami jsou nestátní neziskové organizace. Hlavní úlohou doprovázejícího subjektu je poskytovat podporu pěstounským rodinám při výkonu pěstounské péče, poskytovat výchovnou a poradenskou činnost. Jejich činnost je popsána podrobněji v následující kapitole.

2.8 Shrnutí

Pěstounská péče je legislativně upravena v současné době především v občanském Zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákoně o SPO. V těchto dvou základních legislativních normách lze nalézt úpravu aspektů týkajících se vymezení základních pojmů pěstounské péče, dále vymezení jednotlivých typů pěstounské péče, práv a povinností pěstounů a dávek pěstounské péče.

Ze statistických údajů Ministerstva práce a sociálních věcí lze vysledovat vzrůstající počet pěstounů a dětí umístěných do pěstounské péče a tento trend lze očekávat i do budoucna.

System pěstounské péče je tvořen subjekty jak státními, tak nestátními, s jasně vymezenými kompetencemi.

3 Doprovázení pěstounských rodin

Pro tvorbu metodiky doprovázení pěstounských rodin je dále důležité popsat aspekty samotného doprovázení pěstounských rodin.

Doprovázení pěstounských rodin je souborem služeb a výkon sociální práce, jejichž cílem je podpora pěstounů při výkonu pěstounské péče. Jde o poskytování podpory při plnění práv a povinností pěstouna. Lexová, Pazlarová (2016) definují doprovázení jako službu, která je „...poskytovaná pěstounské rodině, kterou tvoří soubor dílčích služeb definovaných zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, příp. dalšími doplňkovými službami a činnostmi. Doprovázení je termín, který se pro tento druh podpory vžil, přestože není jako takový zákonem definován.“ (Pazlarová dle Lexová, Pazlarová, 2016, s. 83). Dále uvádí, že doprovázení vnímá jako podporu a službu, jejímž klientem jsou pěstouni a děti (Pazlarová, 2016).

3.1 Vývoj služeb pro pěstouny

Služby pro pěstouny, především poskytování odborné podpory, nabízely do roku 2013, kdy došlo k zásadním změnám v pěstounské péči, nestátní neziskové organizace. Mezi nejznámější patří Středisko náhradní rodinné péče, Rozum a cit, Sdružení pěstounských rodin, ISIS, Trialog, FOD a další.

Jak uvádí Koluchová (2002), mnoholetou zkušeností těchto organizací došli odborníci k závěru, že pro kvalitní poskytování pěstounské péče je odborná podpora pěstounů nutná. Dále popisuje vývoj vyjasňování si postojů a perspektiv jednak těchto odborníků a jednak pěstounských rodin v rámci celostátních olomouckých konferencí o náhradní rodinné péči a celostátních Dnů pěstounských rodin v Brně. Pěstounské rodiny měly a mají k odborným službám negativní postoj, v zásadě by šel vyjádřit, tak že mají již vlastní zkušenosti s výchovou a péčí o děti a jsou-li odborně schváleny jako pěstouni, není důvod, aby někdo do jejich pěstounství nadále zasahoval. V případě problému se navíc na odborníky nerady obrací, neboť to často cítí jako své selhávání a mají strach, že by jim dítě mohlo být odebráno (Matějček dle Koluchová, 2002).

Výsledkem tohoto vývoje je, že v roce 2013, byly legislativně stanoveny povinnosti a práva pěstounů, které zahrnují také povinnost nechat se odborně doprovázet pěstounskou péčí po celou dobu trvání, tedy přijímat odbornou podporu. Přičemž tuto podporu mohou poskytovat jak nestátní neziskové organizace, tak orgány sociálně-právní ochrany.

3.2 Dohoda o výkonu pěstounské péče

Díky nově zákonem nastavenému systému doprovázení pěstounských rodin mohou pěstouni čerpat podpůrné služby. Nechat se jako pěstoun doprovázet však není jen právem, ale také povinností. Každý pěstoun je povinen dle zákona o SPO uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče (dále jen dohoda), tedy dohodou s doprovázejícím subjektem (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Na uzavření dohody mají pěstouni 30 dní ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o svěření prvního dítěte do pěstounské péče či o zařazení osoby do evidence u pěstounů na přechodnou dobu. Během této doby si pěstouni mohou vybrat, s kým chtějí dohodu uzavřít a s jejich výběrem musí souhlasit obecní úřad s rozšířenou působností příslušný dle jejich trvalého bydliště. V případě, že se tak nestane ve stanoveném čase, je doprovázení poskytováno na základě správního rozhodnutí příslušného obecního úřadu s rozšířenou působností. Dohoda je platná po dobu trvání pěstounské péče a končí jejím ukončením, zletilostí dítěte nebo vyřazením osoby v evidenci z evidence. Dohoda může být uzavřena vždy pouze s jedním doprovázejícím subjektem a jsou-li oba manželé pěstouny, uzavírají dohromady také pouze jednu dohodu (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Dohoda je veřejnoprávní smlouvou, řídí se jednak zákonem o SPO a jednak Zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění. Obsah dohody je ponechán na individuálním posouzení doprovázející subjektů, lze ji ponechat obecnou formu nebo naopak zcela individuálně konkretizovat cíle doprovázení konkrétní pěstounské rodiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí doporučuje, aby dohoda byla co nejvíce individuální a konkrétní ve vztahu ke klientům (Dohoda o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře, 2013).

Uzavřená dohoda opravňuje zvolený subjekt k doprovázení pěstounských rodin. Jaké služby a v jakém rozsahu budou poskytovány, je určeno třemi faktory. Jednak zákonem o SPO, ten stanovuje, na jaké minimum služeb mají pěstouni nárok. Dále finančními možnostmi doprovázejícího subjektu, které jsou dány především státním příspěvkem na výkon pěstounské péče, ten je popsán podrobněji dále v textu. A nakonec záleží na individuálním nastavení doprovázejícího subjektu těchto služeb. Pěstouni si tak mohou vybírat mezi nabídkami jednotlivých doprovázejících subjektů podle svých potřeb, možností či preferencí.

Z vlastních zjištění mohu konstatovat, že nestátní neziskové organizace poskytují většinou širokou paletu služeb, které si organizují sami. Nejčastěji se jedná o vzdělávací semináře, odlehčovací služby, poradenství, odbornou pomoc psycholožky, speciálního pedagoga. Naproti tomu, je-li doprovázejícím subjektem OSPOD, bývá nabídka služeb omezenější a jsou spíše zajišťovány externími dodavateli. Tento trend lze připisovat míře zkušeností, kdy nestátní neziskové organizace tyto služby poskytovaly již před jejich uzákoněním, naproti tomu OSPOD teprve zjišťují, jak se k této nově vzniklé situaci postavit.

Základem doprovázení pěstounských rodin, kromě zprostředkovávání služeb týkajících se vzdělávání či odlehčení, je sledování dodržování dohody o výkonu pěstounské péče. To spočívá především v přímé sociální práci s klienty. Pěstoun je dle zákona o SPO povinen umožnit doprovázejícímu pracovníkovi osobní kontakt s ním a s dítětem svěřeným do pěstounské péče. A to alespoň jedenkrát za dva kalendářní měsíce. O těchto kontaktech vypracovává doprovázející pracovník zprávu jedenkrát za šest měsíců pro OSPOD, který je příslušný dle trvalého bydliště dítěte svěřeného do pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

3.3 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

Doprovázející subjekt, který uzavřel dohodu má nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče, a to ve výši 48 000,-Kč za kalendářní rok na jednu pěstounskou rodinu a to bez ohledu na počet dětí či členů rodiny. O státním příspěvku na výkon pěstounské

péče rozhoduje krajská pobočka Úřadu práce, ta také následně kontroluje jeho účelné vynakládání (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Metodika a kontrola čerpání státního příspěvku na výkon pěstounské péče je upravena Instrukcí náměstkyně ministryně pro ochranu práv dětí a sociálního začleňování č.14/2014.

3.4 Shrnutí

Pojem doprovázení pěstounských rodin není legislativně definován. V Odborné literatuře se tento pojem objevuje pouze u Pazlarové (2016). Obsahem mají být služby pro pěstouny, jejichž cílem je podpora pěstounů při plnění práv a povinností, které vyplývají ze zákona o SPO a z dohody o výkonu pěstounské péče. Tu mají pěstouni nejen právo, ale také povinnost uzavřít s některým z doprovázejících subjektů dle vlastního výběru. Ten ovšem musí schválit obecní úřad s rozšířenou působností příslušný dle jejich trvalého bydliště.

Doprovázení pěstounských rodin je hrazeno na základě nárokového státního příspěvku na výkon pěstounské péče, který náleží doprovázejícím subjektům dle počtu uzavřených dohod. Zákon o SPO stanovuje jeho výši a Instrukce ministryně pro ochranu práv dětí a sociální začleňování č.14/2014 definuje, jak s ním lze nakládat.

4 Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte

Tato kapitola se zabývá obecným popisem činností OSPOD, které se vztahují či jinak ovlivňují pěstounskou péči a doprovázení pěstounských rodin, neboť cílem této práce je vytvořit metodiku doprovázení využitelnou v podmínkách OSPOD. A protože tvorba metodiky v této diplomové práci vychází ze specifických podmínek Městské části Praha 14, popisuje kapitola také konkrétně OSPOD Úřadu městské části Praha 14 a postavení týmu Služeb pro pěstouny v organizační struktuře tohoto úřadu.

4.1 Kompetence OSPOD

OSPOD je součástí obecního úřadu a jeho účelem je zajišťování agendy sociálně-právní ochrany dítěte. Mezi jeho činnosti patří preventivní a poradenská činnost, jako je vyhledávání dětí dle § 6 zákona o SPO. To jsou především děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, vedou zahálčivý nebo nemravný život, děti, které se opakovaně dopouští úteků, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, nebo jsou ohrožovány násilím mezi rodiči. Dále mezi preventivní a poradenskou činností OSPOD patří působit na rodiče, sledovat nepříznivé vlivy, poskytovat poradenství a pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

OSPOD je povinen v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dítěte vyhodnocovat potřeby dítěte a vytvořit individuální plán ochrany dítěte (dále jen IPOD) u dětí svěřených do pěstounské péče a to nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence OSPOD. IPOD je pravidelně aktualizován a vyhodnocován a to nejméně jednou za 6 měsíců. Obsahuje příčiny ohrožení dítěte, deficitní potřeby dítěte a cíle, jichž má být dosaženo a opatření, kterými má být těchto cílů dosaženo (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

Dalšími činnostmi OSPOD v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dítěte je ukládání povinnosti rodičům využít odbornou poradenskou pomoc, napomenutí dítěte vhodným způsobem, uložit omezení dítěti či rodičům či stanovit nad dítětem dohled (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

V oblasti pěstounské péče poskytuje OSPOD poradenství a přijímá žádosti o pěstounskou péči. Zásadní činností OSPOD v této oblasti je doprovázení pěstounských rodin, jelikož je dle zákona o SPO povinen navrhnout pěstounům uzavření dohody a tedy doprovázet pěstouny, pokud si nepřejí uzavřít dohodu s jiným doprovázejícím subjektem. Tato povinnost se vztahuje na pěstounské rodiny, které jsou mu příslušné dle trvalého bydliště. Může však uzavřít dohodu i s jinými pěstouny (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění).

4.2 Doprovázení pěstounských rodin v rámci OSPOD Úřadu městské části Praha 14

Městská část Praha 14 je jednou z 57 městských částí hlavního města Prahy a má okolo 46 000 obyvatel. Je tvořena sídlištěm Černý Most a historicky původními obcemi Kyje, Hloubětín, Hostavice, Dolní Počernice (Úvod o Praze 14, 2017).

Doprovázení pěstounských rodin v rámci OSPOD vzniklo, jak bylo již uvedeno výše v textu, novelou zákona o SPO ke dni 1.1.2013. Vedení Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Úřadu městské části Praha 14, jehož je OSPOD součástí, se rozhodlo vytvořit pro tuto činnost samostatný tým tvořený externími zaměstnanci, který se nazývá Služby pro pěstouny a v rámci organizační struktury úřadu je součástí OSPOD.

V současné době je tento tým tvořen vedoucí týmu, třemi sociálními pracovníci, jednou speciální pedagožkou, jednou asistentkou pedagoga a jednou administrativní pracovnící. Všechny tyto zaměstnankyně splňují kvalifikační nároky dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění a jsou zaměstnány na flexibilní pracovní úvazky formou dohody o pracovní činnosti. Sociální pracovnice Služeb pro pěstouny využívají sdílená pracovní místa, neboť mají částečné pracovní úvazky, mají částečně flexibilní pracovní dobu s podmínkou pravidelné účasti na poradách týmu a s jedním pevným pracovním dnem s úředními hodinami, kdy musí být na úřadu k zastížení pro klienty, ostatní členky týmu a další zaměstnance úřadu. Zbývající čas pracovní doby tráví sociální pracovnice terénní prací v rodinách a prací z domova. V rámci doprovázení je dodržován kapacitní limit, kdy na jeden poloviční pracovní

úvazek je možno doprovázet maximálně 20 pěstounských rodin. Jako optimální ale z vlastní praxe vnímám, že by mělo jít spíše o maximálně 15 rodin (vlastní zjištění).

Výkon sociálně-právní ochrany dětí v náhradní rodinné péči zajišťují dvě sociální pracovnice v rámci OSPOD. Jako podstatné se jeví jasné rozdělení kompetencí v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dětí svěřených do pěstounské péče mezi standartní činnosti OSPOD, jak byly popsány výše, a mezi činnosti spadající do doprovázení pěstounských rodin.

4.3 Vymezení kontrolní a podpůrné funkce

Vzhledem k faktu, že OSPOD vykoná tradičně spíše kontrolní roli v sociálně-právní ochraně dítěte a nyní má nově vykonávat ve vztahu k pěstounským rodinám funkci podpůrnou, jeví se jako zásadní definovat, jak tyto dvě odlišné funkce nastavit, mají-li být vykonávány jedním subjektem.

Jako důležité předpoklady poskytování odborných služeb pro pěstouny identifikovala Koluchová (2002) vytvoření vzájemné důvěry, poskytování účinné podpory v zátěžových situacích a preventivní působení (Matějček dle Koluchová, 2002). Otázkou je, jak optimálně nastavit služby pro pěstouny za dodržení těchto principů, kde zároveň, jak uvádí výzkum Střediska náhradní rodinné péče z roku 2014: „Právní úprava definuje pravomoci subjektů podílejících se na zajišťování náhradní péče o nezletilé děti. Tyto pravomoci se v některých případech částečně překrývají a zákonná úprava počítá s jistou mírou flexibility využití na základě dohody mezi OSPOD a pověřenými organizacemi.“ (Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 12).

Lexová, Pazlarová (2016) uvádějí v této souvislosti rozdělení funkcí při výkonu sociálně-právní ochrany dětí svěřených do pěstounské péče a to na funkci podpůrnou, kterou přisuzují doprovázení pěstounských rodin, a kontrolní, kterou má OSPOD. Dále uvádějí Lexová, Pazlarová tři základní východiska pro rozdělení těchto funkcí:

- „Pouze rovnováha mezi podpůrnou a kontrolní složkou může zajistit kvalitní péči.
- Spolupráce OSPOD a doprovázející organizace je pro zajištění kvalitní péče nezbytná.

- Oddělení podpůrné a kontrolní funkce je pro zajištění rovnováhy klíčové (Pazlarová dle Lexová, Pazlarová, 2016, s. 83).“

Jako zásadní se tedy jeví jasně vymezené a od sebe vzájemně oddělené kompetence kontrolní a podpůrné funkce s úzkou spoluprací. Tyto podmínky uspořádání jsou při vymezení zvláštního týmu pro doprovázení pěstounských rodin v rámci Úřadu městské části Praha 14 dodrženy. Kromě personální oddělení těchto dvou funkcí, kdy kontrolu a podporu vykonávají jiné a na sobě nezávislé zaměstnankyně, používá Úřad městské části rozlišení vizuální v podobě odlišného loga pro služby pěstounů. Toto logo se nachází například na dveřích kanceláří, pozvánkách, dopisech a jiných informačních materiálech pro pěstounské rodiny.

4.4 Shrnutí

Činnosti OSPOD jsou jasně vymezeny zákonem o SPO a týkají se především preventivní a poradenské činnosti a výchovných opatření. Kromě těchto činností vykonává OSPOD od 1.1.2013 také doprovázení pěstounských rodin. Jako zásadní se v této oblasti jeví jasné vymezení kompetencí obou složek, které lze definovat jako kontrolní a podpůrná funkce. Přičemž by tyto dvě složky měly být odděleny, být v rovnováze a měly by efektivně spolupracovat. OSPOD Úřadu městské části Praha 14 splňuje tyto podmínky díky samostatně fungujícímu týmu Služby pro pěstouny, který úzce spolupracuje se sociálními pracovníci, do jejichž agendy spadá náhradní rodinná péče.

5 Metodika poskytování služeb

Kromě teoretického rámce doprovázení pěstounských rodin a pěstounské péče je pro dosažení hlavního cíle důležité také specifikovat, co je metodika a jak ji tvořit. Tato kapitola poskytuje základní vymezení pojmu metodika a navrhuje základní aspekty a zásady pro tvorbu metodiky doprovázení pěstounských rodin.

Metodiku doprovázení pěstounských rodin lze chápat jako soubor pracovních postupů, doporučení a vnitřních pravidel pro poskytování služeb pěstounům. Obecně lze definovat pojem metodika jako „z řeckého *methodicos* – návodný, návod podávající...“ (UNIVERSUM, 2001, s. 82) a metodu jako „každý plánovitě užitý postup, který slouží k dosažení určitého cíle“ (UNIVERSUM, 2001, s. 80).

Specifickou definici vnitřních předpisů pro oblast sociální práce lze nalézt ve Standardech kvality sociálních služeb – výkladovém sborníku pro poskytovatele vydaného Ministerstvem práce a sociálních věcí: „Hlavním smyslem vnitřních předpisů je standardizovat procesy probíhající v organizaci a tím i úroveň kvality činnosti organizace (poskytovaných služeb). Vnitřní předpisy stanoví pravidla a postupy pro řešení situací, které mohou, nebo mají v průběhu sociální služby nastat. Jde o aplikaci obecně závazných norem. ...Upravují provádění odborných činností a zajištění podmínek pro dodržování a realizaci všech práv a svobod uživatelů.“ (Standardy kvality sociálních služeb - výkladový sborník pro poskytovatele, 2008). Zde je tedy o interních dokumentech zařízení pojednáno jako o interních předpisech. Tyto interní předpisy zahrnují řády, směrnice a pracovní postupy, mezi něž patří i metodiky poskytování služeb.

Orgány sociálně-právní ochrany jsou vázány Standardy kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany, zavedené novelou zákona o SPO z roku 2013. Tyto však nijak konkrétně neupravují aspekty či povinnost vytváření metodik pro doprovázení pěstounských rodin.

Pro účely doprovázení pověřenou osobou slouží Standardy kvality sociálně-právní ochrany dítěte pro osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dítěte. Ty definují cíl tvorby metodik jednak jako zajištění kvalitního poskytování služeb klientům a jednak jako odbornou oporu a zajištění jednotného postupu pro doprovázející pracovnice v rámci doprovázení. Dále definují pro pověřené osoby povinnost mít „písemně zpracovány

pracovní postupy a metodiky zaručující řádný a odborný výkon“ (Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro pověřené osoby, 2014, s. 62) a připomínají, že „volba pracovních postupů by měla vždy sledovat nejlepší zájem dítěte, ochranu jeho pozitivního vývoje, zdraví a života.“ (tamtéž).

Metodika doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD musí být tedy v souladu s obecnými právními předpisy, se Standardy kvality sociálně-právní ochrany dítěte a lze se řídit doporučeními stanovenými Standardy kvality sociálně-právní ochrany dítěte pro osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dítěte.

Při tvorbě metodiky je možno využít zásad navržených Občanským sdružením Instand v Manuálu pro metodiky v sociálních službách, k nimž uvádím vlastní postřehy týkající se specifik tvorby metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD:

- Účelnost – rozsah metodiky by měl být účelný pro kvalitní poskytování služeb pro danou velikost služby, množství klientů,
- jasnost a přehlednost – metodika by měla postihovat přesně to, co je třeba ke splnění jejího účelu. Ten by měl být vymezen konkrétně již v jejím úvodu,
- srozumitelnost – metodika musí odpovídat jazyku skupiny, pro kterou je určena,
- zařazené do smysluplného a přehledného systému – pro dobré využívání metodiky v praxi je podstatné, aby byla přehledná a účelně využitelná, v souladu s ostatními vnitřními předpisy,
- participace zaměstnanců – na tvorbě by se měli podílet všichni zaměstnanci, kterých se metodika týká, jejichž práci ovlivní a jejichž zapojení je účelné,
- závaznost – je třeba vymezit pro koho a v jakém rozsahu je metodika závazná, lze tak učinit směrem k zaměstnancům vymezením v pracovní smlouvě a směrem ke klientům v dohodě o výkonu pěstounské péče (Manuál pro metodiky v sociálních službách, 2011).

5.1 Shrnutí

Metodika poskytování služeb může být definována jako soubor pracovních postupů a jedním z druhů vnitřních předpisů, které slouží ke standardizaci a zkvalitňování poskytovaných služeb.

Nicméně protože Standardy kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany neposkytují žádnou oporu pro tvorbu metodiky, zdá se jako nejúčelnější využití opory, kterou poskytují Standardy kvality sociálně-právní ochrany dítěte pro osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dítěte.

Navrhovanými zásadami při tvorbě metodiky jsou tedy účelnost, jasnost a přehlednost, srozumitelnost, zařazené do smysluplného a přehledného systému, participace zaměstnanců a závaznost.

6 Shrnutí teoretické části

V teoretické části této diplomové práce jsou popsány základní aspekty vývoje a současné podoby pěstounské péče a doprovázení pěstounských rodin.

Pěstounská péče je uvedena do širšího rámce, tj. že je součástí Systému péče o ohrožené děti a jednou z forem náhradní rodinné péče. Jejím cílem je náhrada péče o dítě v situacích, kdy rodiče o dítě pečovat nemohou nebo nechtějí. Je institutem dočasným a končí ve chvíli, kdy je nalezeno vhodnější řešení vzniklé situace.

Doprovázení pěstounských rodin je výsledkem transformace systému péče o ohrožené děti, jejíž hlavním záměrem byla zvýšená podpora pěstounské péče s cílem jejího zkvalitnění a snížení počtu dětí v ústavní péči.

Má-li subjekt, který je zároveň zodpovědný za provádění kontroly, poskytovat doprovázení pěstounských rodin, tedy podporu pěstounským rodinám OSPOD, je nezbytné dodržet zásadu oddělenosti, rovnováhy a spolupráce těchto dvou rolí.

Posledním tématem teoretické části je pojem metodiky a zásady její tvorby, mezi které patří srozumitelnost, závaznost, participace účelnost.

7 Empirické výzkumné šetření

Následující část diplomové práce popisuje výzkumné šetření, zvolené metody a techniky, proces tvorby a návrh metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Praha 14 v podobě schválené týmem Služeb pro pěstouny, tak jak bude používána v rámci poskytování doprovázení pěstounských rodin.

Pro výzkumné šetření jsem stanovila výzkumnou otázku – Co by měla obsahovat metodika doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14?

7.1 Formulace hlavního cíle a dílčích cílů

V prvním kroku jsem od výzkumné otázky odvodila hlavní cíl a dílčí cíle výzkumného šetření. Hlavním cílem empirické části je navrhnout metodiku doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14.

Dílčí cíle jsou:

DC 1. Navrhnout dílčí oblasti metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14.

DC 1.1 Identifikovat obecně nejčastěji řešené dílčí oblasti problematiky doprovázení pěstounských rodin.

DC 1.2 Vybrat z identifikovaných dílčích oblastí ty, které jsou relevantní pro účely tvorby metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu Městské části Praha 14.

DC 2. Navrhnout obsah jednotlivých vybraných dílčích oblastí metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14.

DC 2.1 Zjistit obsah vybraných relevantních dílčích oblastí problematiky doprovázení pěstounských rodin.

DC 2.2 Navrhnout obsah vybraných relevantních dílčích oblastí metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14.

7.2 Transformace dílčích cílů do sledovatelných znaků

Tabulka č. 1: Popis dílčích cílů a sledovatelných znaků

DC		Výzkumná technika	Indikátor	Otázka
1	DC 1.1	Analýza dokumentů	Seznam obecně řešených dílčích oblastí problematiky doprovázení pěstounských rodin.	Jaké dílčí oblasti problematiky doprovázení pěstounských rodin jsou obecně řešeny?
	DC 1.2	Ohniskové skupiny	Seznam dílčích oblastí problematiky doprovázení pěstounských rodin relevantních pro metodiku doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Praha 14.	Které dílčí oblasti potřebuje mít tým Služeb pro pěstouny popsány ve své metodice?
2	DC 2.1	Analýza dokumentů	Obsahy vybraných relevantních dílčích oblastí doprovázení pěstounských rodin.	Co je obsahem jednotlivých vybraných relevantních dílčích oblastí doprovázení pěstounských rodin?
	DC 2.2	Ohniskové skupiny	Návrh obsahů dílčích oblastí metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Praha 14.	Co má být obsahem jednotlivých dílčích oblastí metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Praha 14?

8 Výzkumná strategie

Tato část popisuje odůvodnění zvolené výzkumné strategie. Při výběru výzkumné strategie jsem se řídila jednak cílem empirického výzkumného šetření a jednak zásadami tvorby metodiky poskytování služeb definovanými v teoretické části. Zvolila jsem kvalitativní výzkumnou strategii, protože se domnívám, že odpovídá podstatě zkoumaného problému lépe, než kvantitativní výzkumná strategie, jak uvádí Corbinová, Strauss (Corbinová, Strauss, 1999). Výzkumná otázka se týká zjištění podstaty metodiky, toho, co by měla obsahovat, jaká by měla být, jak by měla vypadat, proto se mi jeví kvalitativní výzkumná strategie jako vhodnější.

Dále tito autoři uvádějí, že „Kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme.,, (Corbinová, Strauss, 1999). Při tvorbě metodiky chci využít vnější teoretické zdroje, tedy odbornou literaturu a metodiky jiných subjektů zabývajících se stejnou problematikou, vnitřní praktické zkušenosti týmu, kterému má sloužit. Jedná se tedy o zkoumání podstaty toho, co používají při doprovázení pěstounských rodin jiní, a tým Služeb pro pěstouny nezná, nepoužívá a získání nového pohledu pomocí skupinové interakce na to, co již známe, používáme.

Metodika by dle zásad zmíněných v teoretické části měla být výsledkem skupinové interakce a být celým týmem přijata tak, aby se jí byl ochoten řídit.

Při zohlednění výše uvedeného se jeví jako nejvhodnější kvalitativní metoda výzkumného šetření analýza dokumentů v kombinaci s ohniskovými skupinami.

9 Analýza dokumentů

Odborná literatura ohledně tématu analýzy dokumentů řeší její definici, fáze, co je jejím předmětem, tedy co je považováno za dokument, a jak tyto dokumenty hodnotit. Následující kapitola popisuje podrobněji analýzu dokumentů, a jak byla užita při tvorbě metodiky doprovázení pěstounských rodin Úřadu městské části Praha 14.

Analýza dokumentů, jak uvádí Miovský (Mioviský, 2006), byla původně kvalitativní metodou, až později se při ní začali používat také kvantitativní prvky. Definuje ji jako „analýzu jakéhokoli materiálu, který je zdrojem informací relevantních cílům studie.“ (Mioviský, 2006, s. 98) a výzkumník pracuje s již existujícím materiálem, nevytváří obvykle nový (Mioviský, 2006). V této práci byla zvolena především proto, že písemné metodiky ostatních doprovázejících subjektů jsou často veřejně dostupným dokumentem a jak uvádí Hendl (1999), analýzu dokumentů je vhodné použít v situacích, kdy přímé dotazování či pozorování není možné (Hendl, 1999).

Pro analýzu dokumentů v rámci tohoto výzkumného šetření jsem zvolila postup ohodnocení poznávací hodnoty dokumentu, který navrhuje Hendl (1999):

- „Jasná definice vědecké otázky.
- Definice toho, co se bude považovat za dokument. Podle této definice se bude postupovat při sběru dokumentů.
- Proveďte se pramenná kritika.
- Interpretace dokumentů ve smyslu položené otázky.“ (Hendl, 1999, s. 65).

9.1 Výzkumný soubor analýzy dokumentů

„Pod pojmem dokument se rozumí předmět vytvořený speciálně pro přenos a zachování informace.“ (Janoušek dle Kašparová, Komárková, Surynek, 2001, s. 130). A obdobně definuje dokument také Mioviský (2006) a to jako „materiál prakticky jakékoli povahy, který fixuje data (text, přepis rozhovoru, videonahrávka, výkres, malba, soška atd.) použitelná pro jakýkoli druh kvalitativní analýzy.“ (Mioviský, 2006).

Pro vlastní analýzu dokumentů a správné zhodnocení dokumentu doporučuje Mioviský (2006) zaměřit se na druh dokumentu, co je to za dokument a za jakým účelem vznikl, na

vnější znaky a vnitřní znaky dokumentu, které mohou vypovídat o jeho původu, váze a účelu, jaká je intence dokumentu, tedy jak a na koho měl nebo má dokument působit, jaký dojem, účinek se snaží vyvolat, a nakonec původ dokumentu, tedy jak a proč dokument vznikl (Miovský, 2006).

Kašparová, Komárková, Surynek (2001) navrhuji použít jako vodítko pro hodnocení dokumentů následující otázky:

- „Kdo je autorem dokumentu?
- Z jaké doby dokument pochází?
- Co je obsahem dokumentu?
- Co dokument představuje?
- S jakými souvislostmi se pojí?
- Jak je dokument úplný a věrohodný?
- Jaké závěry lze udělat o faktech obsažených v dokumentu?“ (Janoušek dle Kašparová, Komárková, Surynek, 2001, s. 131)

Dále tito autoři uvádějí, že je třeba brát v úvahu fakt, že dokument je vytvořen člověkem a člověk chybuje. Lidský faktor tak může způsobit nepřesnost, zkreslení či chybu, která může ovlivnit výsledek výzkumného šetření. Je třeba toto vzít v úvahu a k datům, informacím, obsahům získaným z analýzy dokumentů přistupovat kriticky a používat více zdrojů. (Janoušek dle Kašparová, Komárková, Surynek, 2001)

Za důležité považuje Miovský (2006) objasnění perspektivy, ze které je na dokumenty nahlíženo (Miovský, 2006). Hendl (1999) k tomuto uvádí, že subjektivita hraje při analýze dokumentů roli pouze při výběru dokumentů, nikoliv při práci s daty (Hendl, 1999). Jako výhodu analýzy dokumentů uvádí Miovský (2006) nereaktivnost dokumentů, tedy že samotný výzkum nijak neovlivňuje zdrojová data.

Jako zdroje analýzy dokumentů pro účely tvorby metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Praha 14 jsem zvolila metodiky doprovázení pěstounských rodin nestátních neziskových organizací, které se touto oblastí sociální práce zabývají. Protože, jak bylo vysvětleno v historickém vývoji pěstounské péče, ty se této oblasti tradičně věnují.

Dokument pro účely této analýzy dokumentů jsem definovala jako veřejně dostupný písemný dokument, týkající se sociální práce s pěstounskými rodinami, který obsahuje popis či návrh vhodných metod a technik sociální práce, či se jinak věnuje doprovázení pěstounských rodin, není starší než 10 let a je z něj zřejmé, který subjekt ho vydal, vytvořil či používá.

9.2 Sběr údajů analýzy dokumentů

Pro vyhledávání dokumentů k analýze jsem zvolila Adresář služeb v náhradní rodinné péči Střediska náhradní rodinné péče, konkrétně služby dlouhodobé podpory a doprovázení v kategorii Služby pro děti v NRP¹. Zde jsem identifikovala subjekty poskytující doprovázení pěstounských rodin a následně vyhledávala dostupné metodiky doprovázení pěstounských rodin těchto subjektů.

Jako vhodné dokumenty k analýze jsem identifikovala následující:

- G-Manuál klíčového pracovníka - 2013, Děti patří domů, z.s..2013.
- Metodika doprovázení, podpora, vzdělávání a kontrola náhradní rodinné péče, Ria Černá, Monika Semerádová, Barbora Zachařová, Amalthea o.s., vydána v roce 2013.
- Metodika doprovázení pěstounské péče, Šárka Šimšová, Rodina svaté Zdislavy o.s..
- Metodika klíčového pracovníka ISIS – občanského sdružení pro pomoc náhradním rodinám, z.s., ISIS – občanské sdružení pro pomoc náhradním rodinám, z.s..
- Podrobná pravidla pro doprovázení rodiny pěstounskou péčí, Daniela Lusková, Žaneta Musilová, Lenka Šilhánová, PODZÁMČÍ, agentura podpory rodiny a služeb o.p.s..
- Principy práce Dobré rodiny, o.p.s., Dobrá rodina o.p.s..
- Provázení rodiny jako dlouhodobý proces, sborník příspěvků k provázení náhradních rodin, Občanské sdružení Rozum a Cit, vydáno v roce 2012.

¹ Dostupný na www.nahradnirodina.cz/adresar_sluzeb.

10 Ohniskové skupiny

Ohniskové skupiny lze definovat „jako výzkumnou metodu, jejímž prostřednictvím získáváme kvalitativní data za využití skupinové interakce vzniklé a probíhající v debatě na téma určené badatelem.“ (Morgan in Miovský, 2006, s. 175). Přičemž ohnisko je zde chápáno jako zaměření, téma, tematická oblast nebo fenomén, který je předmětem výzkumu. Dalším faktorem ohniskových skupin je ponechání prostoru pro skupinovou interakci a dynamiku. Tímto faktorem se odlišují ohniskové skupiny od skupinového rozhovoru. Ohniskové skupiny jsou řízeny moderátorem. Moderátorovým úkolem je podporovat jednotlivé účastníky v sebevyjádření a zapojení do diskuse, nebránit interakcím mezi účastníky ohniskové skupiny, ale zároveň je udržet u daného ohniska (Mioviský, 2006).

Důležitá je osoba moderátora ohniskových skupin. Mezi základní předpoklady pro provádění ohniskových skupin řadí Mioviský (2006) zvládnutí základních komunikačních strategií a dovedností, především schopnost pracovat se skupinou a skupinovou dynamikou, dále přiměřenou sebejistotu, dostatečnou úroveň znalostí, dovedností, dostatečnou schopnost sebereflexe, schopnost zaujmout, získat si účastníky, vhodně povzbuzovat a využívat přirozené autority (Mioviský, 2006).

10.1 Výzkumný soubor ohniskových skupin

Ohniskové skupiny jsou poměrně organizačně náročnou výzkumnou metodou. Především proto, že je třeba zajistit, aby se všichni vybraní účastníci dostavili ve stejný čas na stejné místo. V rámci tohoto výzkumného šetření, kdy se ohniskových skupin účastnil celý tým Služeb pro pěstouny a další pracovníce Úřadu městské části Praha 14, bylo třeba nalézt vždy vhodný termín, který vyhovoval co největšímu počtu účastnic. Vždy zde navíc bylo riziko, že se některá z účastnic v daném termínu nebude moci zúčastnit naplánované ohniskové skupiny ať už z osobních či pracovních důvodů. Vzhledem k silné motivaci týmu na tvorbě metodiky participovat se všechny účastnice snažily každé z naplánovaných ohniskových skupin zúčastnit.

Výběr výzkumného souboru odpovídal metodě totálního výběru (Miovský, 2006) neboť výzkumný soubor odpovídal základnímu souboru. Do výzkumného souboru byly zahrnuty všechny členky týmu Služeb pro pěstouny a další pracovnice OSPOD Úřadu městské části Praha 14, které s týmem úzce spolupracují a jichž se vytvořená metodika dotkne.

Tabulka č. 2: Popis účastnic.

	Označení	Postavení v týmu
1	DH	Vedoucí Odboru sociálních věcí a zdravotnictví
2	EP	Vedoucí OSPOD
3	SS	Sociální pracovnice doprovázení pěstounských rodin
4	VB	Sociální pracovnice doprovázení pěstounských rodin
5	HG	Sociální pracovnice doprovázení pěstounských rodin
6	RF	Sociální pracovnice OSPOD, náhradní rodinná péče
7	IM	Sociální pracovnice OSPOD, náhradní rodinná péče

10.2 Sběr údajů ohniskových skupin

Miovský (2006) rozlišuje nestrukturované, polostrukturované a strukturované ohniskové skupiny. Nestrukturovaná ohnisková skupina nemá předem danou strukturu, moderátor pouze představí ohnisko, téma ohniskové skupiny a pozoruje především, jakým způsobem dochází k interakcím a jaký mají výsledek. Rizikem nestrukturované ohniskové skupiny je především nižší možnost kontroly druhu získávaných dat. U polostrukturované ohniskové skupiny je vyšší míra řízení směru diskuze a tím větší pravděpodobnost získat data, která potřebujeme. Kromě ohniska, tématu ohniskové skupiny, je dán okruh modelových otázek, které moderátor v průběhu přizpůsobuje. Tento typ ohniskové skupiny vyžaduje vyšší míru přípravy, moderátor zde častěji vstupuje do interakce a skupina se lépe udržuje u ohniska. U strukturované ohniskové skupiny jsou předem pevně stanovené otázky včetně jejich pořadí. Tato forma ohniskových skupin je nejvíce podobná skupinovému rozboru, ovšem se zaměřením na skupinovou interakci. Riziko této formy je přílišná tematická omezenost (Miovský, 2006).

Pro potřeby tohoto empirického šetření jsem zvolila polostrukturovanou ohniskovou skupinu, protože je to forma, která jednak ponechává dostatečný prostor pro vyjádření, ale na druhou stranu díky předem stanovenému tematickému rámci lze udržet skupinu u ohniska. U nestrukturované formy ohniskové skupiny by bylo riziko, že tým, který běžně rád obsáhle diskutuje o své práci, by nebylo snadné udržet u ohniska skupiny a metodika nemůže obsáhnout vše. U zcela strukturované ohniskové skupiny by bylo naopak riziko, že neumožní zařadit do metodiky témata, která by již nebyla zařazena do naplánované struktury ohniskové skupiny.

Jednotlivé ohniskové skupiny jsem realizovala podle navrženého schématu dle Miovského (2006) v těchto fázích:

- Zahájení ohniskové skupiny, kdy bylo vždy objasněno, za jakým účelem je ohnisková skupina pořádána. Účastníci byli upozorněni, že je pořizován audiozáznam, který bude použit pouze pro účely této diplomové práce a pro tvorbu metodiky.
- Úvodní diskuze a motivační práce, kdy bylo představeno téma dané ohniskové skupiny.
- Jádru ohniskové skupiny, kdy byl dán prostor pro diskusi nad předloženými tématy.
- Ukončení ohniskové skupiny.

Celkem bylo v rámci tohoto výzkumného šetření realizováno 5 ohniskových skupin v období od října 2016 do února 2017. A to za účasti vždy co největšího možného počtu z výzkumného vzorku s minimální hranicí účasti 4 účastnic z celkového počtu 7. Každé ohniskové skupiny se tedy v závěru zúčastnil jiný počet účastnic. Jednalo se o nejlepší možné řešení dané situace, se kterým souhlasily všechny účastnice.

Ohniskové skupiny probíhaly v prostorách budovy Úřadu městské části Praha 14. Jednalo se o vhodný prostor, z hlediska vybavení a dostupnosti, všechny účastnice pracují v této budově.

Během všech ohniskových skupin byl pořizován audiozáznam s ústním souhlasem všech zúčastněných, které byly informovány o jeho účelu. Byl pořizován za účelem tvorby metodiky a výzkumného šetření této diplomové práce.

Vzhledem k rozsáhlosti získaných dat, náročnosti jejich transkripce a zbytečným místům v záznamech jsem zvolila jako metodu transkripce shrnující protokol dle Hendla (Hendl, 2005). Při tvorbě metodiky „jde především o obsahově-tematickou stránku materiálu“ (Hendl, 2005, s. 209). Pro shrnující protokol jsem použila vypouštění zbytečných nebo opakujících se výpovědí. Dále zobecnování, které je v textu shrnujícího protokolu uvedeno jménem účastnice, ke které se daná zobecněná výpověď váže (Hendl, 2005). Doslovné výpovědi jsou upraveny do spisovného jazyka, uvedeny jménem účastnice, ke které se výpověď váže a označeny uvozovkami. Shrnující protokoly jsem tvořila opakovaným poslechem. Pro rozsáhlost shrnující protokolů je v příloze této diplomové práce uveden jako příklad pouze jeden.

10.3 Rizika zvolené výzkumné strategie

Vzhledem k vysoké osobní zaangażovanosti při tvorbě metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Praha 14, kdy jsem se ocitla současně v pozici vedoucí Služeb pro pěstouny, výzkumníka a moderátora ohniskových skupin, bylo třeba věnovat zvýšenou pozornost dodržení objektivitu při výzkumném šetření.

Dalším zásadním rizikovým zdrojem neobjektivitu tohoto výzkumného šetření mohlo být hierarchické postavení účastnic v rámci týmu Služby pro pěstouny a Úřadu městské části Praha 14. Z tohoto hlediska bylo na počátku výzkumného šetření objasněno, že se jedná o metodiku, která má především sloužit týmu Služby pro pěstouny a že vedoucí Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Úřadu městské části Praha 14 a pracovnice OSPOD Úřadu městské části Praha 14 byly přizvány za účelem přínosu jejich zkušeností a sladění metodiky s interními předpisy Úřadu městské části Praha 14. Neboť tým Služeb pro pěstouny je součástí OSPOD Úřadu městské části Praha 14 a jeho metodiky nemohou být v rozporu s ostatními interními předpisy.

Další rizika mohla být:

- Zkreslení způsobené výzkumníkem, jeho osobními teoriemi,
- reaktivita, tedy vliv výzkumníka na prostředí,
- turistika, zaměření na odlišnosti a přehlížení souvislostí,
- romantismus, zanedbání sociálního kontextu, dalších souvislostí,

- holistické zkeslení,
- zkeslení elitou, tedy zaměření jen na určité účastníky (Miovský, 2006).

Rizika výzkumného šetření jsem eliminovala průběžnou sebereflexí, identifikováním předsudků, osobních cílů, dostatkem teoretických odborných znalostí a otevřeností.

10.4 Etické otázky výzkumného šetření

Při realizaci výzkumného šetření byly dodržovány tyto zásady etického jednání:

- Účastnice souhlasily aktivně, ústně s účastí na výzkumném šetření,
- účastnice byly předem informovány o průběhu, účelu a způsobu použití výzkumného šetření,
- účastnice byly předem informovány, že výzkumné šetření nebude anonymní,
- účastnice mohly odmítnout účast na výzkumném šetření (Hendl, 2005).

11 Interpretace údajů

11.1 DC 1. Navrhnout dílčí oblasti metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Praha 14.

Následující kapitola obsahuje popis interpretace údajů dle jednotlivých dílčích cílů a použitých metod.

DC 1.1 Identifikovat obecně nejčastěji řešené dílčí oblasti problematiky doprovázení pěstounských rodin.

Dílčího cíle 1.1 bylo dosaženo analýzou dokumentů. Při analýze jednotlivých vybraných dokumentů jsem tvořila seznam obecně řešených dílčích oblastí tak, že jsem vytvořila úplný seznam všech řešených dílčích oblastí ze všech vybraných dokumentů k analýze. Následně jsem vytvořila systém kategorií, který jsem postupně ad hoc upravovala, doplňovala při analýze (Hendl, 2005).

Takto vznikl následující seznam obecně řešených dílčích oblastí doprovázení pěstounských rodin:

- Vymezení doprovázení pěstounských rodin,
- legislativní rámec,
- práva a povinnosti pěstounů,
- dohoda o výkonu pěstounské péče,
- první kontakt,
- příchod dítěte do rodiny,
- zakázky zaměřené na děti,
- zakázky zaměřené na pěstouny,
- používané metody a techniky sociální práce,
- návštěvy v rodině,
- kontakt dítěte s biologickou rodinou,
- dokumentace služby,
- spolupráce s dalšími subjekty,
- sdílení informací,
- rizika.

Tento seznam obecně řešených dílčích oblastí doprovázení pěstounských rodin sloužil jako podklad pro první ohniskovou skupinu, jejímž zaměřením byl návrh obsahu metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Prahy 14.

DC 1.2 Vybrat z identifikovaných dílčích oblastí ty, které jsou relevantní pro účely tvorby metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu Městské části Prahy 14.

Cíle DC 1.2 bylo dosaženo pomocí první realizované ohniskové skupiny na téma obsah metodiky.

V úvodu ohniskové skupiny se účastnice vyjadřovaly na téma, jaké povahy by samotná metodika měla být, jak jí vnímají. Účastnice uváděly, že by se mělo jednat o teoretickou oporu pro tým a zároveň praktický nástroj, který popisuje konkrétní postupy práce, praktické návody. Metodika by dle názoru týmu neměla plnit cíl z formálního hlediska, ale měla by sloužit týmu, odpovídat jeho potřebám. Měla by obsahovat stručné návody, specifika pro doprovázení pěstounských rodin a informaci, kde lze nalézt více informací k jednotlivým tématům.

Účastnicím byl dále předložen seznam nejčastěji řešených dílčích oblastí doprovázení pěstounských rodin ve znění, jak je uveden v předcházející kapitole. Každá z dílčích oblastí obsahovala stručný popis, co představuje.

Účastnice byly vyzvány, aby se vyjádřily k předloženým návrhům na dílčí oblasti metodiky. Aby jednak určily, které z navržených dílčích oblastí vnímají jako relevantní pro svou metodiku, chtějí je do ní zařadit a jednak aby se vyjádřily, zda ji chtějí tvořit společně v rámci ohniskových skupin. Z analyzovaných dat vyplynulo následující:

- Vymezení doprovázení pěstounských rodin – má tým již metodicky zpracováno ve zvláštním metodickém materiálu,
- legislativní rámec – by měl být v metodice obsažen a měl by být zpracován pouze teoreticky vedoucí týmu Služby pro pěstouny, není jej třeba kolektivně řešit v rámci ohniskových skupin, měl by obsahovat také sdílení informací, práva a povinnosti pěstounů,
- práva a povinnosti pěstounů – měly by být zařazeny do legislativního rámce,

- dohoda o výkonu pěstounské péče – tým má již metodicky zpracováno jako samostatný metodický materiál,
- první kontakt – tým má již metodicky zpracováno jako samostatný metodický materiál,
- příchod dítěte do rodiny - měl by být v metodice obsažen a řešen v rámci ohniskových skupin,
- zakázky zaměřené na děti – by měly být pojaty jako typické zakázky, okruhy témat, rizikové situace v souhrnné kapitole a řešeny v rámci ohniskových skupin,
- zakázky zaměřené na pěstouny - by měly být pojaty jako typické zakázky, okruhy témat, rizikové situace v souhrnné kapitole a řešeny v rámci ohniskových skupin,
- používané metody a techniky sociální práce – by měly být obsaženy v metodice a řešeny v rámci ohniskových skupin,
- návštěvy v rodině – by měly být zařazeny do kapitoly metody a techniky sociální práce a řešeny v rámci ohniskových skupin,
- kontakt s biologickou rodinou – měl by být obsažen v metodice a řešen v rámci ohniskových skupin,
- dokumentace služeb – vnímá tým jako relevantní a měl by být teoreticky zpracovaný vedoucí Služeb pro pěstouny,
- spolupráce s dalšími subjekty – tým nemá potřebu toto téma metodicky zpracovávat,
- sdílení informací – mělo by být obsaženo v legislativním rámci,
- rizika – by měla být pojata jako typické zakázky, okruhy témat, rizikové situace v souhrnné kapitole a řešeny v rámci ohniskových skupin.

Analýzou dat získaných v rámci ohniskové skupiny byly navrženy následující dílčí oblasti jako relevantní pro potřeby tvorby metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Prahy 14, a nejsou metodicky dosud zpracované:

- Legislativní rámec obsahující práva a povinnosti pěstounů, sdílení informací,
- typické zakázky, okruhy témat, rizikové situace,
- kontakt dítěte s biologickou rodinou,
- metody a techniky sociální práce používané v doprovázení pěstounských rodin včetně struktury návštěv v rodině

- dokumentace služeb.

Přičemž v rámci ohniskových skupin budou metodicky řešeny tyto vybrané dílčí oblasti:

- Kontakt dítěte s biologickou rodinou.
- Metody a techniky sociální práce.
- Typické zakázky, okruhy témat, rizikové situace.

Ze získaných dat také vyplynulo, že tým Služby pro pěstouny považuje doprovázení za zastřešující pojem. Vnímá doprovázení jednak jako výkon přímé sociální práce, hlavní část své práce a jednak jako zprostředkovávání všech služeb pro pěstouny. Z dat vyplynulo, že si tým přeje nazvat metodiku jako Metodika služeb pro pěstouny a zařadit do ní již existující metodické materiály, které si tým vytvořil pro své potřeby již dříve a které se týkají převážně ostatní služeb pro pěstouny, které tým poskytuje. Jedná se o následující metodické materiály:

- Poskytované služby.
- Vymezení doprovázení.
- Dohoda o výkonu pěstounské péče.
- Metodika prvního kontaktu.
- Individuální plánování.
- Metodika vzdělávání pěstounů.
- Metodika odlehčovací péče.
- Metodika odborné pomoci.

Analýzou získaných dat z první ohniskové skupiny vznikl následující návrh obsahu metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu Městské části Prahy 14:

- Vymezení doprovázení.
- Legislativní rámec – práva a povinnosti pěstounů, sdílení informací.
- Poskytované služby.
- Dohoda o výkonu pěstounské péče.
- První kontakt.
- Metody a techniky sociální práce.
- Typické zakázky, okruhy témat, rizikové situace.
- Kontakt s biologickou rodinou

- Vzdělávání.
- Odlehčovací služby.
- Odborná pomoc.
- Dokumentace služeb.

11.2 DC 2. Navrhnout obsah jednotlivých vybraných dílčích oblastí metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Prahy 14.

DC 2.1 Zjistit obsah vybraných relevantních dílčích oblastí problematiky doprovázení pěstounských rodin.

Dílčího cíle 2.1 bylo dosaženo analýzou dokumentů, přičemž jsem použila stejný postup jako u dílčího cíle 1.1. U vybraných dílčích oblastí jsem identifikovala témata, hesla, z nich tvořila seznam a následně jej rozřazovala do kategorií. Tak vznikl pro každou dílčí oblast seznam kategorií, který tvoří zároveň obsah témat dané dílčí oblasti. Tyto obsahy se stručným obsahem jednotlivých kategorií následně sloužily jako témata pro následující ohniskové skupiny:

Kontakt dítěte s osobami blízkými:

- Sounáležitost dítěte s osobami blízkými,
- asistovaný kontakt,
- plánování kontaktů – volba místa, času,
- zajištění bezpečí pro všechny účastníky.

Metody a techniky sociální práce:

- Ekomapa – popis, využití.
- Sociogram – popis využití.
- Struktura návštěv v rodině - definice, cíle osobních kontaktů, způsob komunikace, plánování kontaktů, omluvy z kontaktů, místo a čas kontaktů, modelový průběh kontaktu, pravidla chování na kontaktu v rodině, postup při nespolupráci rodiny.
- Vytváření vztahu – význam důvěry, komunikační techniky, rozhovor.

- Analýza potřeb dítěte - dvě používaná schémata potřeb dítěte – dle Matějčka, dle Pessa Boyden psychomotorického systému, mapování potřeb dítěte, jejich naplnění či deficit.
- Komunikační bedna - krabice, kufr, který obsahuje různé komunikační nástroje pro děti, např. výtvarné potřeby, stolní hry, hračky, cílem je usnadnění, podpoření komunikace pracovníce s dítětem, obsah a použití musí rezonovat s danou pracovníci a dítětem, nelze vynutit ani na jedné straně.
- Kniha života - práce s identitou dítěte formou deníku, který tvoří společně s pěstouny, cílem je zachování co nejvíce informací o životě dítěte, které dítěti pomáhají se lépe orientovat v situaci, ve které se ocitlo a vytvořit si tak pozitivní sebepojetí, může být použita také pro posílení vztahů s pěstouny, s biologickou rodinou, či jako komunikační prostředek pro témata, která jsou jinak těžko komunikovatelná s dítětem, může obsahovat fotografie, videa, obrázky, data, popisy, zprávy, dopisy, není důležitá forma, ale obsah.
- Vyhodnocování vazby - preventivní metoda, která může pomoci identifikovat poruchu vazebného chování za účelem nabídky terapeutické pomoci, lze využít jako edukativní nástroj, vysvětlit teorii vazby a jejího významu pro vývoj dítěte, cílem je umět rozpoznat, jak se dítě umí vázat na matku, obsahuje praktický dotazník, který slouží k vyhodnocení vazby dítěte.
- Úkolově orientovaný přístup - metoda práce s rodinou založená na zmocňování klientů, identifikování současného stavu a změny, které chce rodina dosáhnout, změny se dosahuje jednotlivými kroky, vnitřními zdroji, vše plánuje rodina sama, zdroje vyhledává sama, sociální pracovníce je v pozici koordinátora, podporovatele.

Typické zakázky, okruhy témat, rizikové situace:

- Typické rizikové situace, které jsou řešeny v rámci doprovázení pěstounských rodin.
- Dítě:
 - Příprava rodiny na příchod dítěte,
 - přijetí dítěte,
 - předškolní příprava,

- nástup na základní školu,
- nástup na střední školu,
- zletilost.
- Pěstouni:
 - Rodičovská identita, motivace, role pěstouna,
 - prevence vyhoření, sebereflexe, práce s vlastní energií.
- Nespolupracující rodina.
- Klient pod vlivem.
- Slovní či fyzické napadení.

DC 2.2 Navrhnout obsah vybraných relevantních dílčích oblastí metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Úřadu městské části Prahy 14.

Dílčího cíle 2.2 bylo dosaženo analýzou dat získaných ohniskovými skupinami. V rámci každé z nich bylo vždy účastnicím představeno ohnisko dané skupiny, jako obsah dané vybrané dílčí oblasti v podobě, jak je popsána v předchozí kapitole. Účastnice jednak posuzovaly, zda dané téma považují za relevantní pro jejich metodiku a do jaké podoby by v ní mělo být toto téma upraveno.

Kontakt dítěte s osobami blízkými:

K dílčí oblasti kontaktu s osobami blízkými se účastnice v rámci druhé ohniskové skupiny vyjadřovaly k organizaci podpory kontaktu dítěte s biologickou rodinou a asistovanému kontaktu. Dílčí oblast byla pro potřeby metodiky nazvána souhrnně jako sounáležitost dítěte s osobami blízkými. Zahrnuje jednak oblast podpory dítěte ve vztazích, kontaktech s blízkými osobami a jednak oblast popisu asistovaného kontaktu.

V oblasti kontaktu dítěte s biologickou rodinou má tým potřebu mít stanoveno, jak se má doprovázející pracovnice zachovat, pokud pěstoun nebo biologická rodina nechtějí dítě v kontaktu podporovat.

V oblasti asistovaného kontaktu vyplývá z analyzovaných dat, že je třeba metodicky ošetřit organizaci asistovaného kontaktu, plánování a domlouvání kontaktu, stanovování pravidel. Tým do své metodiky navrhuje následující organizaci asistovaného kontaktu:

- OSPOD zajišťuje v rámci výkonu sociálně-právní ochrany asistované kontakty, je-li to jeho zakázka, sám ze svých zdrojů. V rámci doprovázení je realizován asistovaný kontakt v případech, požádá-li o něj osoba blízká dítěti či pěstouni. Vždy je třeba, aby byl uveden v IPOD dítěte.
- První asistovaný kontakt by měl proběhnout za účasti příslušného OSPOD dítěte na půdě Úřadu městské části Prahy 14. Zde by mělo dojít k dohodě o plánu asistovaných kontaktů. Klíčovou roli má příslušný OSPOD a mělo by dojít ke shodě mezi ním, možnostmi pěstounů, osobami blízkými, které mají o kontakt zájem, zájmem dítěte a kapacitou doprovázející pracovnice. Plán by měl být stanoven na další čtyři setkání.
- Další čtyři kontakty jsou vždy asistované a probíhají na půdě Úřadu městské části Prahy 14. OSPOD obdrží zprávu po jejich uskutečnění a návrh plánu na následující čtyři kontakty, je na něm, zda s ním bude souhlasit. Podle potřeb účastníků se bude rozhodovat, zda je třeba následující kontakty dále asistovat či nikoliv.
- Dále by měla metodika obsahovat informaci o povaze, účelu, zkušenostech a možných rizicích asistovaného kontaktu.

Účastnice se v rámci této ohniskové skupiny také vyjádřily k jedné z rizikových situací, která by měla být zařazena do příslušné kapitoly. Jednalo se o podezření ze šíření infekční choroby při asistovaném kontaktu.

Metody a techniky sociální práce:

Dílčí oblast metody a techniky sociální práce byla příliš obsažná na jednu ohniskovou skupinu, proto byla z organizačních důvodů rozdělena na dvě části a to do třetí a čtvrté ohniskové skupiny.

V rámci třetí ohniskové skupiny se tým vyjadřoval k následujícím metodám a technikám sociální práce:

- Ekomapa a sociogram by měly být dle účastnic v metodice stručně definovány a mělo by být popsáno jejich možné použití v rámci doprovázení s odkazem na více informací. Jako možné využití v rámci doprovázení vnímají účastnice při

mapování situace v rodině, reflexi změn, které příchod dítěte do rodiny způsobí, při krizových situacích či jako komunikační technika.

- Struktura návštěv v rodině by dle účastnic měla být označena pojmem struktura osobních kontaktů, což lépe vystihuje jejich povahu. Metodika by měla umožnit zvolit typ komunikace, způsob domlouvání termínů i místa kontaktů a omluvy z nich s každou rodinou individuálně. Měla by ale stanovit pravidlo dodržení zákonné lhůty 2 měsíců a odpovědnosti doprovázející pracovníce za dodržení této lhůty. Také by měla obsahovat informaci o způsobu kontroly dodržování těchto lhůt, což je tabulka statistik osobních kontaktů, kterou předkládá každá doprovázející pracovníce k půlroční kontrole vedoucí týmu Služeb pro pěstouny. Metodika by měla také popsat postup v případě nedodržení tohoto pravidla. Účastnice si nemyslí, že by měla metodika výslovně stanovit pravidla pro průběh kontaktu či pravidla pro tykání, vykání.
- Vytváření vztahu, rozhovor je dle účastnic dostatečně obsažen v metodice prvního kontaktu a v kapitole Struktura osobního kontaktu.

V rámci čtvrté ohniskové skupiny se tým vyjadřoval k následujícím metodám a technikám sociální práce:

- Analýza potřeb dítěte je dle účastnic spíše terapeutickou metodou práce, nicméně dle jejich názoru přináší srozumitelný přehled potřeb dítěte a tedy témat, která by v rámci doprovázení pěstounů neměla být opomenuta. V metodice by dle účastnic měly být uvedeny obě výše zmíněné kategorizace a možné použití v rámci doprovázení.
- Komunikační bedna je účastnicemi vnímána jako nová, neznámá, především komunikační metoda dobře využitelná při práci s dětmi. V metodice by uvítaly stručný popis, možné varianty použití.
- Kniha života je dle účastnic vhodná metoda pro pěstounské rodiny, které se k tomu rozhodnou, její použití by mělo být pouze doporučením. V metodice by měl být obsažen stručný popis a odkaz na více informací.
- Vyhodnocování vazby jako téma metodiky a možnou metodu použití účastnice odmítly, jako příliš terapeutickou a pro sociální pracovníce těžko uchopitelnou.

- Úkolově orientovaný přístup označily účastnice za vhodný u příbuzenských pěstounských péčí, v mnohoproblémových rodinách, rodinách v krizi. V metodice by uvítaly stručný popis a odkaz na více informací.

Typické zakázky, okruhy témat, rizikové situace:

V rámci páté ohniskové skupiny se účastnice vyjadřovaly k tématu rizikových situací a typických zakázek. Jako zastřešující pojmy vybraly pojem klíčové momenty, a to pro typické zakázky na straně dítěte a na straně pěstounů, a pojem rizikové situace pro situace, které mohou typicky vzniknout při doprovázení pěstounských rodin a které je třeba umět krizově vyřešit.

Klíčové momenty na straně dítěte by měly dle účastnic popisovat rizika spojená s příchodem dítěte do rodiny, předškolní přípravou, základní školou, střední školou a zletilostí. Klíčovými momenty na straně pěstouna jsou role pěstouna a práce s vlastní energií, sebereflexe.

V oblasti rizikových situací vyplývá z analyzovaných dat, že za zásadní vnímají účastnice rizika spojená s nespoluprací, s neplněním práv a povinností, s klientem pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek, s traumatizováním dítěte či jeho ohrožením. V rámci metodiky by uvítaly nabídku možných konkrétních řešení pro jednotlivé situace.

Jako zásadní téma, kterého by se měla metodika, dle účastnic, dotknout, se ukázalo ukončování spolupráce. Účastnice navrhly považovat období před ukončením spolupráce z důvodu zletilosti jako přípravné období, kdy se s rodinou pracuje na plánu budoucnost, a rodina je informována o změnách, které jsou se zletilostí spojené. Navrhly také povinnost doprovázející pracovníce vypracovat závěrečnou zprávu do spisu rodiny.

12 Návrh metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Prahy 14

Tato kapitola obsahuje návrh metodiky doprovázení pěstounských rodin OSPOD Úřadu městské části Prahy 14. Návrh je zde uveden v podobě, který vznikl analýzou dokumentů metodik neziskových nestátních organizací, které se doprovázením pěstounských rodin dlouhodobě zabývají, a kolektivní participací celého týmu Služeb pro pěstouny a dalších zainteresovaných pracovníků OSPOD Úřadu městské části Prahy 14 na ohniskových skupinách. Návrh této metodiky je zde uveden v navržené a schválené podobě, jak po obsahové, tak grafické stránce.

Metodika služeb pro pěstouny OSPOD Úřadu městské části Prahy 14

Obsah:

Úvod

1. Vymezení pojmu doprovázení
2. Historický kontext
3. Legislativní rámec
4. Poskytované služby
5. Dohoda o výkonu pěstounské péče
6. První kontakt
7. Klíčové momenty
8. Metody a techniky sociální práce
9. Sounáležitost dítěte s osobami blízkými
10. Vzdělávání
11. Odlehčovací služby
12. Odborná pomoc
13. Rizikové situace
14. Dokumentace služeb
15. Ukončení spolupráce

Úvod

V lednu roku 2013 vznikla novelou Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění (dále jen zákon o SPO) možnost poskytovat novou službu: doprovázení pěstounských rodin. Původním záměrem tvůrců bylo poskytování těchto služeb nestátními neziskovými organizacemi. Byly to právě ony, kdo dal podnět k přijetí takové strategie v oblasti péče o ohrožené děti. Hlavní motivací byl záměr snížení počtu dětí v ústavní péči a snížení rizika selhávání pěstounské péče. Jako náhrada za ústavní péči byla zvolena zvýšená podpora pěstounské péče formou zvýšení dávek pěstounské péče a rozvoj podpůrných služeb pro pěstouny. Tyto služby se zaměřují na doprovázení, vzdělávání, odlehčovací péči, odborné poradenství, odbornou pomoc psychologa, psychoterapeuta či sociálního pracovníka. Novela výše zmíněného zákona však umožnila poskytovat tyto služby nejen nestátním neziskovým organizacím, ale také obcím s rozšířenou působností. Ty dokonce tyto služby poskytovat musí, a to v případě, že se pěstouni rozhodnou, že chtějí být doprovázeni, tedy čerpat tyto služby, právě od obce s rozšířenou působností, na jejímž území mají trvalé bydliště.

Úřad městské části Prahy 14 poskytuje soubor služeb pro pěstounské rodiny, se kterými má uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče v rozsahu vyplývajícím jak z dohody o výkonu pěstounské péče, tak ze zákona o SPO. Pro výkon těchto činností má Úřad městské části Prahy 14 vytvořen tým pracovníků Služby pro pěstouny. Tým je tvořen externími zaměstnanci: vedoucí týmu Služby pro pěstouny, doprovázející pracovnice a administrativní pracovnice. Je včleněn do organizační struktury Úřadu městské části Prahy 14 jako součást Oddělení sociálně-právní ochrany dítěte (dále jen OSPOD), které spadá pod Odbor sociálních věcí a zdravotnictví. Řídí se vnitřními předpisy Úřadu městské části Prahy 14, Standardy kvality OSPOD a touto metodikou.

1. Vymezení pojmu doprovázení

Pěstounská péče nahrazuje péči rodičů na základě rozhodnutí soudu v situaci, kdy o dítě nemůže nebo nechce pečovat ani jeden z rodičů či poručník, a to po dobu trvání překážky v péči. Pěstounská péče má přednost před ústavní péčí. Lze ji vykonávat dlouhodobě, tzv.

dlouhodobá, klasická pěstounská péče, nebo na dobu přechodnou, tzv. pěstounská péče na přechodnou dobu, profesionální, která může trvat max. jeden rok.

Doprovázení pěstounských rodin je službou poskytovanou pěstounským rodinám., Jeho cílem je podpora, sledování plnění dohody o výkonu pěstounské péče.

Pěstouny podporuje doprovázení při plnění práv a povinností pěstounů.

S dítětem se pracuje v rámci doprovázení v souladu s Individuálním plánem péče o dítě (dále jen IPOD), a to max. do oblasti, která spadá do oblasti sociálně-právní ochrany dítěte (dále jen SPO), tak jak ji vymezuje § 6 zákona o SPO. Doprovázející pracovník informuje tedy neprodleně OSPOD v případě, že pěstouni zemřou, že neplní povinnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva vyplývající z rodičovské zodpovědnosti v běžných záležitostech nebo v rozsahu, který pěstounům určil soud, nebo pokud pěstouni vedou zahálčivý či nemravný život, dále jestliže se jedná o děti, které se opakovaně dopouštějí útěků nebo jsou ohrožovány násilím mezi pěstouny či na nich byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění.

Biologické rodiče podporuje doprovázení v oblasti kontaktu s dítětem. A to max. do oblasti, která spadá do sanace rodiny.

Každá rodina s uzavřenou dohodou o výkonu pěstounské péče s Úřadem městské části Prahy 14 má přidělenou jednu **doprovázející pracovníci**, která rodinu provází procesem, od přijetí dítěte do rodiny, pokračuje výkonem pěstounské péče, plněním práv a povinností vyplývajících z dohody o výkonu pěstounské péče a končí ukončením pěstounské péče. Doprovázející pracovnice je odpovědná za zprostředkovávání jednotlivých služeb pro pěstouny, doprovázení pěstounské rodiny a vedení spisové dokumentace služeb.

Místo a frekvence kontaktů jsou výsledkem konsenzu mezi doprovázející pracovníci a rodinou. Četnost kontaktů je závislá na cílech doprovázení, potřebách rodiny, minimálně je však doprovázející pracovník v osobním kontaktu s pěstounskou rodinou jedenkrát za dva kalendářní měsíce. Osobní kontakt se uskutečňuje převážně v domácím prostředí rodiny, popřípadě na jiném, pro obě strany vyhovujícím místě. Kontakty mohou být prováděny také formou telefonického rozhovoru či emailové komunikace. Těmito

formami mohou být konzultována témata rodiny spíše technického, organizačního rázu, např. plnění povinného vzdělávání, účast na Klubu pěstounských rodin apod..

Zákon o SPO definuje **pěstouny** jako osoby pečující a osoby v evidenci. Mezi osoby pečující řadí pěstouny a osoby, kterým bylo svěřeno dítě do předpěstounské péče, dále osobně pečující poručníky nebo osoby osobně pečující, které mají zažádáno stát se poručníky. **Osoby v evidenci** definuje jako osoby oprávněné vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Pro zjednodušení označuje tato metodika všechny osoby pečující a osoby v evidenci jako pěstouny. Specifika či odlišnosti týkající se přechodných pěstounů, tj. osob v evidenci jsou označena v textu kurzívou.

Za **pěstounskou rodinu** se v rámci této metodiky považuje rodina, která vykonává pěstounskou péči a má uzavřenu dohodu o výkonu pěstounské péče s Úřadem městské části Prahy 14. Do rodiny jsou zahrnovány všechny osoby, dospělé i děti, které žijí ve společné domácnosti a mají vliv na výkon pěstounské péče.

Pěstouni pobírají **dávky pěstounské péče**. Mají nárok na jednorázové dávky, to je na příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, měsíční příspěvek na úhradu potřeb dítěte a na odměnu pěstouna. Výše dávek je odvislá od věku dítěte a případného stupně závislosti. Dávky pěstounské jsou upraveny v zákoně o SPO.

2. Historický kontext

Za předchůdce pěstounské péče považuje Matějček institut kojných, známý již od starověkého Řecka a Říma. Smyslem pěstounské péče té doby byla spíše služba pro matku, tedy odkojit dítě namísto matky, nikoliv ochrana ohroženého dítěte.

Až křesťanství vnáší do péče o opuštěné děti prvek ochrany dítěte, v té době spíše záchrany, neboť se jednalo o dobu s vysokou úmrtností dětí, a to především ve vznikajících nalezincích a ústavech pro opuštěné děti.

Prvním českým nalezincem byl Nalezinec u Apolináře, založený Josefem II v roce 1789. Jako následovnice kojných Matějček uvádí pěstounky, které přebíraly péči o děti z nalezinců. Tyto již pobíraly i finanční odměnu a délka péče byla do dvou až šesti let věku.

Pěstounská péče se v tomto období týkala převážně počátku života dítěte, po té se děti opět vracely do ústavní péče, zpět do rodiny či do osvojení. Pokračování pěstounské péče bylo možné již jen bezplatně, dobrovolně. Pěstounská péče v té době spadala pod péči o děti osiřelé a opuštěné a její koordinaci včetně ústavů měly na starost Okresní komise pro děti a mládež. Na tento Rakousko-Uherský model navázal model první republiky. Pěstounskou péči koordinovaly Okresní péče o mládež. A Matějček uvádí čtyři typy tehdejší pěstounské péče – nalezeneckou, navazující na tu, která byla popsána již výše, dále řízenou a kontrolovanou Okresními péčemi o mládež, připomínající současnou zprostředkovanou pěstounskou péči, dále tzv. péči v koloniích, připomínající pěstounskou péči v SOS vesničkách, a nakonec péči na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, tedy typ připomínající současnou příbuzenskou pěstounskou péči.

Následně byla v roce 1952 pěstounská péče zcela zrušena a všechny děti byly směřovány do kolektivní, tedy ústavní výchovy. Znovuobnovena byla pěstounská péče roku 1963, v podobě, která sloužila jako základ současné pěstounské péče. Důležitým impulzem pro odklon od ústavní výchovy byly výzkumy Josefa Langmeiera a Zdeňka Matějčka na téma deprivativního syndromu u dětí.

V období od roku 1989 do zásadních legislativních změn v roce 2013, které podnítily současnou podobu služeb pro pěstouny, se postupně rozvíjely nestátní neziskové organizace podporující pěstounskou péči. Nicméně byla pěstounská péče v této době obecně pojímána jako dlouhodobá forma náhradní rodinné péče vhodná pro děti, které nebyly tak zvaně právně volné, tedy nebylo možno je adoptovat, a za výhodu byla považována velká vzdálenost od původního bydliště dítěte, což znemožňovalo kontakt s biologickými rodiči. Dítě se stávalo trvalým členem pěstounské rodiny.

3. Legislativní rámec

V současné době je pěstounská péče legislativně upravena v Zákoně č. 104/1991Sb., o Úmluvě o právech dítěte. Kromě jiných práv dítěte je zde v čl. 20 vymezeno právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v situaci, kdy je dítě bez rodinného prostředí nebo musí být ve vlastním zájmu z tohoto prostředí odebráno, a to formou

náhradní rodinné výchovy. Dítě má dále v této souvislosti dle této úmluvy právo na kontakt se svými rodiči, na respekt k jeho etnickému, náboženskému, kulturnímu a jazykovému původu.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, legislativně upravuje práva a povinnosti rodičů, osobní styk rodiče s dítětem, správu jmění dítěte, zastupování dítěte, vyživovací povinnost rodičů vůči dětem, poručenství, péči jiné fyzické osoby, obecná ustanovení o pěstounství a práva a povinnosti pěstounů.

V zákoně o SPO lze nalézt právo dítěte na zabezpečení náhradního rodinného prostředí, vymezení pojmu osoba pečující a osoba v evidenci, další práva a povinnosti pěstounů při výkonu pěstounské péče, vymezení dohody o výkonu pěstounské péče, státního příspěvku na výkon pěstounské péče a okruh dávek pěstounské péče. Upravuje také podmínky pro vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany, týkající se subjektů, které chtějí poskytovat doprovázení pěstounských rodin, ale nejsou orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Práva a povinnosti pěstounů

Práva a povinnosti pěstounů jsou taxativně vymezeny v § 47a zákona o SPO.

Pěstouni mají právo na pomoc při zajištění krátkodobé péče o svěřené dítě v případě, že jsou uznáni za dočasně práce neschopné, v případě péče o osobu blízkou, při narození dítěte, úmrtí osoby blízké nebo při vyřizování nezbytných osobních záležitostí. Dále mají právo na pomoc při zajištění celodenní péče o svěřené dítě starší dvou let po dobu alespoň 14 dnů v roce. Mají také právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců.

Mezi povinnosti pěstounů patří jednak zvyšování rodičovských znalostí a dovedností v rozsahu 24 hodin za 12 kalendářních měsíců. Dále mají pěstouni povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat vztah dítěte k blízkým osobám a povinnost umožnit doprovázejícímu pracovníkovi sledovat výkon pěstounské péče a dodržování uzavřené dohody o výkonu pěstounské péče.

Biologičtí rodiče mají nadále rodičovskou odpovědnost vůči dítěti svěřenému do pěstounské péče s výjimkou rozsahu práv a povinností, které mají pěstouni, což je

rozhodování v záležitostech běžného života, nebo jaké určí soud. Ten může svým rozhodnutím určit, která konkrétní práva a povinnosti mají nadále rodiče a která pěstouni.

Biologičtí rodiče mají také nadále vyživovací povinnost vůči dítěti svěřenému do pěstounské péče. Výživné náleží státu. Je-li výživné vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, což je dávka pěstounské péče, rozdíl náleží dítěti a soud určí, jak s ním bude naloženo.

Děti v pěstounské péči jsou osvobozeny od placení školkovného, a to na základě § 123 odst. 4 Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a § 6 vyhlášky MŠMT č. 14/2005 Sb. Jsou také osvobozeny od platby regulačního poplatku za lékařskou pohotovost dle § 16a Zákona č. 42/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

Sdílení informací

Nahlížení do spisové dokumentace, předávání spisu a poskytování informací se řídí § 51 a §55 zákona o SPO. Orgány sociálně-právní ochrany dítěte jsou povinny si vzájemně poskytovat informace, tj. údaje ze spisové dokumentace a to v nezbytném rozsahu pro potřeby těchto orgánů. Do spisové dokumentace může nahlížet, činit výpisy či kopie na základě písemné žádosti rodič, kterému náleží rodičovská zodpovědnost nebo jiná osoba odpovědná za výchovu nebo jejich zástupce na základě písemné plné moci. Na nahlížení do spisové dokumentace se nevztahuje Zákon č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

4. Poskytované služby

Tým Služby pro pěstouny Úřadu městské části Prahy 14 poskytuje tyto služby:

- základní a odborné sociální poradenství v oblasti pěstounské péče,
- doprovázení, které zahrnuje poskytování podpory pěstounské rodině, sledování plnění dohody o výkonu pěstounské péče a zprostředkovávání služeb pro pěstouny,
- vzdělávání směřující ke zvyšování znalostí a dovedností v oblasti výchovy a péče o dítě, v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,

- odlehčovací služby:
 - krátkodobou péči o svěřené dítě, tj. hlídání dítěte při nemoci, ošetřování osoby blízké, při narození dítěte, při vyřizování nezbytných osobních záležitostí nebo při úmrtí osoby blízké, jde o zajištění péče v situaci, která by ve standardním zaměstnání představovala důvod pro pracovní neschopnost,
 - celodenní péči o svěřené děti, v rozsahu nejméně 14-ti dní v kalendářním roce o děti starší 2 let, tedy určitou formu dovolené,
- odbornou pomoc, tj. psychologickou, terapeutickou či jinou, alespoň jednou za 6 měsíců,
- klub pěstounských rodin.

5. Dohoda o výkonu pěstounské péče

Každý pěstoun musí, dle zákona o SPO, uzavřít **dohodu o výkonu pěstounské péče** (dále jen dohoda) s doprovázejícím subjektem. Takovým subjektem může být obecní úřad s rozšířenou působností příslušný dle místa trvalého bydliště pěstounů, jiný obecní úřad s rozšířenou působností, obecní úřad, krajský úřad nebo pověřená osoba, tj. nejčastěji nestátní nezisková organizace, která má oprávnění uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče. Na uzavření takovéto dohody mají pěstouni 30 dní ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o svěřením dítěte do pěstounské péče či o zařazení osoby do evidence u pěstounů na přechodnou dobu. Během této doby si pěstouni mohou vybrat, s kým chtějí dohodu o výkonu pěstounské péče uzavřít a s jejich výběrem musí souhlasit obecní úřad příslušný dle jejich trvalého bydliště. V případě, že se tak nestane ve stanoveném čase, je doprovázení poskytováno na základě správního rozhodnutí příslušného obecního úřadu.

OSPOD Úřadu městské části Prahy 14 navrhuje uzavření dohody o výkonu pěstounské péče s pěstouny, kteří mají v jeho obvodu trvalý pobyt. Zároveň informuje pěstouny o dalších možnostech uzavření dohody s jinými pověřenými osobami, tj. s nestátními neziskovými organizacemi, které jsou pověřeny k doprovázení pěstounských rodin.

Jestliže se pěstouni rozhodnou pro uzavření dohody s Úřadem městské části Prahy 14, seznámí OSPOD pěstouny s právy a povinnostmi pěstounů vyplývající z uzavřené

dohody, uzavře dohodu a informuje je, že budou kontaktováni doprovázejícím pracovníkem.

Po podpisu dohody vedoucím Odboru sociálních věcí a zdravotnictví je dohoda spolu s kontaktními informacemi předána vedoucí Služeb pro pěstouny, a to nejpozději do jednoho kalendářního týdne od podpisu oběma stranami.

Vedoucí Služeb pro pěstouny přidělí pěstounské rodině evidenční číslo, dle rejstříku uzavřených dohod, který vede. Tento rejstřík obsahuje evidenční čísla, jména pěstounů, jména dětí svěřených do péče, data narození, kontaktní informace a data uzavření dohod.

Doprovázející pracovník je přiřazen rodině na základě rozhodnutí vedoucí Služeb pro pěstouny a kapacitních možností jednotlivých pracovníků.

Uzavřená dohoda opravňuje zvolený subjekt k poskytování podpory pěstounům při plnění jejich práv a povinností plynoucích z výkonu pěstounské péče. Subjekt, který uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče má nárok na **státní příspěvek na výkon pěstounské péče** ve výši 48 000,- za kalendářní rok na jednu pěstounskou rodinu, a to bez ohledu na počet dětí či členů rodiny. O příspěvku rozhoduje Úřad práce, ten také následně kontroluje jeho účelné vynakládání.

Dohoda trvá po dobu trvání pěstounské péče a končí jejím ukončením, zletilostí dítěte nebo vyřazením osoby v evidenci z evidence.

6. První kontakt

První kontakt naplánuje v konzultaci s rodinou doprovázející pracovník a to nejpozději do jednoho kalendářního měsíce od uzavření dohody o výkonu pěstounské péče. *U pěstounů na přechodnou dobu do jednoho týdne ode dne, kdy se doprovázející pracovník dozví, že pěstouni převzali do péče nové dítě.*

První kontakt může proběhnout v prostorách Úřadu městské části Prahy 14, v kanceláři doprovázejícího pracovníka nebo v domácnosti pěstounů. Rozhodnutí je na rodině, pěstounovi. Předním hlediskem v rámci prvního kontaktu je pocit bezpečí rodiny. V průběhu další spolupráce by kontakty měly probíhat v domácím prostředí.

Cíle prvního kontaktu jsou:

- seznámení pěstounské rodiny a doprovázející pracovnice, navázání vztahu,
- objasnění obsahu a možností doprovázení, seznámení s nabízenými službami pro pěstouny, objasnění práv a povinností vyplývajících z uzavřené dohody o výkonu pěstounské péče s Úřadem městské části Prahy 14,
- základní zmapování rodiny, kdo jsou její členi, který člen se jeví jako nejvlivnější v rodině, co se v rodině jeví jako hlavní současné téma.

Co potřebuje vědět pěstoun – co je to doprovázení, jaký je jeho cíl a obsah, v čem bude doprovázení podporou pro pěstouna, jaká jsou práva a povinnosti pěstounů, jaké služby Úřad městské části Prahy 14 poskytuje pěstounům, jaké kompetence má OSPOD při výkonu SPO ve vztahu k pěstounské péči a k dítěti a jaké doprovázení pěstounských rodin, kontaktní informace na doprovázejícího pracovníka.

Co potřebuje vědět doprovázející pracovník – kdo tvoří rodinu, proč a jak se stali pěstounem/pěstouny, příběh dítěte nebo dětí.

V rámci prvního kontaktu obdrží pěstouni **začátečnickou složku**, což je soubor základních informací o nabízených službách pro pěstouny. Zároveň dostanou za úkol složku prostudovat, zvážit možnosti vzdělávání a do příští schůzky si připravit případné dotazy či si rozmyslet povahu vzdělávání.

První kontakt by měl trvat maximálně 1 hodinu. Na konci je nutné domluvit datum dalšího osobního kontaktu. Další osobní kontakt by se měl uskutečnit do jednoho kalendářního měsíce a měl by proběhnout v domácím prostředí rodiny.

7. Klíčové momenty

Příchod dítěte do rodiny

Příchod dítěte do rodiny je prvním klíčovým momentem a je velmi individuální, záleží na věku dítěte a okolnostech příchodu dítěte do rodiny. Rodina by měla mít především dostatek informací o tom, s čím k nim dítě přichází, aby lépe porozuměla dítěti. Informace tohoto typu by měli pěstouni dostat od příslušného OSPOD. V této fázi však často k pěstounům přichází více informací, než jsou schopni pojmout, proto je užitečné se po

prvotním přijetí dítěte ubezpečit, že se zeptali na vše, co potřebují vědět a že těmto informacím skutečně rozumí. *Ve specifické situaci, která vyžaduje zvýšenou podporu ze strany doprovázení, se nacházejí přechodní pěstouni. Více informací ke specifikům přechodné pěstounské péče lze najít na: <https://www.rpp.cz/inpage/chci-byt-pestounem-pppd/>.*

Pěstouni by měli mít především tyto informace:

- Těhotenství, okolnosti narození.
- Historie dítěte – v čí péči do současnosti pobývalo.
- Osoby blízké, se kterými by dítě mělo udržet kontakt.
- Zdravotní stav dítěte.
- IPOD dítěte.

S příchodem dítěte do pěstounské rodiny dochází k zásadním změnám v rodinném systému. Nejde o počátek něčeho nového bez minulosti. Svůj systém opustilo dítě, bylo zvyklé fungovat určitým způsobem a jeho přechod do jiného prostředí, mu přinesl určité ztráty. Stejně tak pěstounská rodina něco ztratila, svůj starý způsob života a něco nového získala, nového člena rodinného systému. Tato změna vyžaduje přizpůsobení systému a všech jeho členů, což může vyžadovat podporu. A to jak při příchodu dítěte, tak kdykoliv při zásadní životní změně.

Při přijetí dítěte do rodiny může dojít k situaci, kdy zpočátku vše probíhá hladce, dítě se zdá spokojené, pěstouni vše zvládají. Až s jistým, různě dlouhým, časovým odstupem, pěstouni zjišťují, že dítě neplní počáteční představy pěstounů, dítě začíná zlobit, zkoušet hranice. Pěstouni se s takovým zjištěním těžko vyrovnávají a neradi svěřují. Mají obavu, že to bude považováno za důvod k odebrání dítěte z pěstounské péče. Je třeba dopředu pěstouny varovat, že taková fáze může nastat a verbalizovat s pěstouny, jak se v takových situacích zachovat. Pěstouni by měli umět pracovat s reflexí vlastního vnímání dané situace a umět se vcítit do optiky vnímání situace dítěte. Pěstouni mohou mít pocit, že dítě zachraňují z nefunkčního rodinného prostředí. Dítě se však může cítit vytržené ze své rodiny, kterou nevnímalo jako nefunkční.

Naopak u příbuzenských pěstounů se často zdánlivě nic nemění, dítě často zůstává v péči příbuzného, u kterého již nějakou dobu žilo a odchází jen biologický rodič. Zásadně se

však mění role a celý rodinný systém. Takovou situaci je třeba zverbalizovat, zvědomit a upozornit na možná rizika, např. nyní je pěstounka nejen babičkou, ale také matkou a to nese jiný druh vztahu vůči dítěti.

Je třeba také pracovat s komunikačními a vyrovnávacími dovednostmi rodinného systému ve vztahu k okolí. I to je ovlivněno touto změnou a specifičností pěstounské péče. Může se jednat o vztahy s příbuznými, přáteli, školou, lékaři. Doprovázející pracovník může s rodinou projít modelové situace a ujasnit si, jaké informace a jakým způsobem je dobré sdílet se svým okolím jako prevenci možných konfliktních situací.

Předškolní příprava

U dětí přicházejících do pěstounské péče je třeba věnovat zvýšenou pozornost předškolní připravenosti. Může se jednat o zanedbané dítě, deprivované dítě, dítě s opožděným vývojem, dítě s ADHD, dítě s poruchou pozornosti či dítě se specifickými poruchami učení. Je důležité zaměřit se na edukaci pěstounů a diagnostiku dítěte včas, aby bylo možné připravit ve spolupráci s dalšími odborníky pro rodinu podpurný plán dříve, než dítě začne selhávat ve škole.

V období vstupu dítěte do mateřské či základní školy je důležitá dobrá komunikace s danou institucí a učitelkou. Dítě a okolí, do kterého vstupuje, je třeba připravit na možné rizikové situace, které mohou mít negativní vliv na jeho další vývoj, tvorbu pozitivní identity. Jeho odlišnost od ostatních dětí může být znatelná na první pohled, např. je-li vizuálně zcela odlišný od pěstounů, nebo se odlišnost projeví u různých aktivit, např. nakreslí svou rodinu, představ se třídě. V rámci doprovázení je vhodné podpořit pěstouny v přípravě dítěte a instituce na to, jak takovéto situace zvládnout, aniž by pro dítě znamenaly zátěž či trauma. Dítě by nejpozději při nástupu do základní školy mělo vědět, kdo jsou pěstouni a kdo jsou jeho biologičtí rodiče.

Nástup na střední školu

Nástup na střední školu přináší jednak běžné zátěžové situace jako nové povinnosti, dojíždění, větší míra odpovědnosti, samostatnosti, ale také finanční zátěž v podobě pracovních pomůcek, či učebnic. Ty by měly být primárně hrazeny z příspěvku na úhradu potřeb dítěte, je však také možné žádat o příspěvek různé nadace. Více informací lze nalézt v šanonu Adresář služeb.

Zletilost, ukončení PP

Zletilostí končí doprovázení pěstounské rodiny a pěstounská péče jako taková. Setrvání dítěte v rodině je pro obě strany dobrovolné. V rámci doprovázení je třeba začít s rodinou na ukončení doprovázení pracovat nejméně 6 měsíců před zletilostí dítěte, a to především v oblastech bydlení, studia, zaměstnání, finanční situace, dávek pěstounské péče, vztahů či návazných služeb.

Rodičovská identita

Rodičovská identita, to jak vnímá rodič svou roli ve vztahu k dítěti, ovlivňuje výchovu dítěte. I pěstouni mají své specifické vnímání role pěstouna, které následně ovlivňuje, jak vykonávají pěstounskou péči a jak výchovně působí na dítě.

Pěstouni by si jednak měli být schopni uvědomit, v čem podle nich spočívá role pěstouna, a jednak by si měli být vědomi, že pěstounská péče je institutem dočasným a má uspokojovat potřeby dítěte.

Jako rizikové se ukazují nevědomé motivace pěstounů, např. touha po vlastním dítěti či negativní vazby na biologickou rodinu dítěte.

V rámci doprovázení je možné rodičovskou identitu pěstouna zvědomit, popsat či změnit.

Práce s vlastní energií, sebereflexe

Pěstounská péče může být náročná a pozornost soustředěná jen na děti může odsunout potřeby pěstounů stranou. Práce s vlastní energií, zdroji a hranicemi a průběžná sebereflexe pěstounů vede k prevenci syndromu vyhoření a selhání pěstounské péče. V rámci doprovázení je možné zprostředkovat odbornou pomoc či zajistit odlehčovací péči.

8. Metody a techniky sociální práce

Metody a techniky sociální práce uvedené v této metodice jsou především návodem, doporučením pro použití v rámci doprovázení pěstounských rodin. Jejich použití je individuální vzhledem k cílům každé jednotlivé pěstounské rodiny a kompetencím doprovázející pracovnice.

Struktura osobních kontaktů

Osobní kontakty s rodinou jsou těžištěm doprovázení pěstounských rodin. Jejich cílem je poskytování podpory, prostoru pro reflexi pěstounské péče a vlastní sebereflexi pěstounů, jsou prostorem pro stanovování cílů doprovázení a práce na nich v rámci individuálního plánování a zprostředkování služeb pro pěstouny.

Pro efektivní spolupráci je důležité **navázání důvěrného a bezpečného vztahu** mezi členy rodiny a doprovázejícím pracovníkem. Zásadním je dostatečně objasnit oddělené role doprovázení a OSPOD při výkonu SPO, role doprovázení je podpůrná. Je účinné verbalizovat strach z role OSPOD, strach z možnosti odebrání dítěte a je třeba jasně pro pěstouny vymezit, v jakých případech je doprovázející pracovnice povinna informovat OSPOD.

Za péči a výchovu dítěte jsou zodpovědní pěstouni, doprovázející pracovník nepřebírá za rodinu kompetence ve výchově, pouze poskytuje podporu, formou reflexe, podnětů, zrcadlení, apod. Neuzavírá koalice s pěstouny nebo s dítětem, učí jednotlivé členy efektivní komunikaci a narovná vztahy uvnitř systému.

S každou pěstounskou rodinou je třeba **zvolit typ komunikace**, způsob domlouvání termínů i místa kontaktů a omluvy z nich. Je možné využít poštovní, elektronickou či telefonickou komunikaci. Pro osobní kontakty je možné zvolit dle dohody jakékoliv, pro dítě vhodné, **místo setkání**. Přičemž osobní kontakty přímo v rodině poskytují možnost vnímat také atmosféru v rodině, jsou zdrojem informací a podnětem pro další práci s rodinou.

Průběh jednotlivých osobních kontaktů je v kompetenci doprovázející pracovnice. Jako návodnou strukturu lze použít sdílení akutních témat, práce na cílech a dlouhodobých tématech, zprostředkovávání služeb a plánování dalších osobních kontaktů.

Osobních kontaktů se mají účastnit jak pěstouni, tak děti. Dle zvolených témat je třeba volit, zda mají či nemají být přítomny děti. Role doprovázející pracovnice je jednak edukační a jednak zrcadlicí: jaká témata pěstouni řeší před dítětem, jakým způsobem a zda je to vhodné, a naopak, z jakých témat dítě vylučují, proč a zda je to vhodné.

Doprovázející pracovníce může pracovat na některých tématech o samotě s dětmi, považuje-li to za důležité, ale pouze se souhlasem pěstounů.

Doprovázející pracovník je povinen být v osobním kontaktu s pěstounem a dítětem **nejméně jednou za dva kalendářní měsíce**. Za dodržení této zákonné lhůty je odpovědný. Proto je doporučeno plánovat osobní kontakty s dostatečnou rezervou. Ke konci každého pololetí předkládá doprovázející pracovníce vedoucí týmu Služeb pro pěstouny tabulku Statistika osobních kontaktů (viz. příloha).

Při **nedodržení 2 měsíční lhůty** bez omluvy ze strany klienta je třeba uskutečnit pokus o osobní kontakt v rodině nejpozději do jednoho týdne od uplynutí dvouměsíční lhůty. Pokud se i nadále osobní kontakt nedaří, je nezbytné nejpozději do 1 měsíce od uplynutí 2 měsíční lhůty písemně informovat příslušný OSPOD.

Ekomapa, sociogram

Ekomapa slouží ke zmapování zdrojů sociálního okolí rodiny a sociogram k popsání rodinného systému, rodinných vazeb.

Obě techniky lze v doprovázení použít jako zdroj informací o rodině a rodinnému systému, tedy zmapování rodiny. Mapovat rodinný systém lze jednak na začátku spolupráce, kde zjistíme, jaký je současný stav a po čase navázat dalším zmapováním, na kterém lze rodině ukázat, k jakým změnám v systému a v rolích v rámci pěstounské péče došlo, a tím podpořit fungování rodinného systému a reflexi pěstounské péče. Lze je také využít při hledání zdrojů a reflexi krizové situace nebo jen jako komunikační nástroj.

Výsledek může sloužit jednak rodině a jednak pracovníkovi. Vždy je důležité dostatečně srozumitelně vysvětlit účel použití těchto metod celé rodině.

Je účelné dodržet jednotné zpracování např. pro případ předávání rodiny jiné doprovázející pracovníci. Podrobnější informace lze najít např. v *Metody a řízení sociální práce*, O. Matoušek, 2013.

Při práci s dětmi lze podobně využít techniku začarované rodiny.

Komunikační bedna

Komunikační bedna je technika, která usnadňuje komunikaci a navázání vztahu mezi doprovázející pracovníci a dítětem. Obsahuje různé výtvarné potřeby, jako pastelky, fixy, vodové barvy, plastelínu, nůžky, barevné papíry, omalovánky nebo hry, jako pexeso, karty a jiné. Její obsah je na individuálním nastavení každého doprovázejícího pracovníka.

Dítě je vyzváno k činnosti, např. svobodným výběrem z „kouzelné bedny“ plné překvapení. Zvolená činnosti může a nemusí být cílená. Může jít o kresbu domu, lidí, kteří v něm bydlí nebo posledního nejlepšího zážitku s rodinou. Nebo může jít o činnost pro činnost samotnou, prostě jen něco nakreslit, vyrobit, zahrát si.

Cílem je uvolnění atmosféry a umožnění různých forem vyjádření dítěte. Se zjištěními, které vyplnou z takovéto činnosti, je nutno nakládat diskrétně a citlivě. Dítě se může otevřít na tolik, že vyjde najevo téma, které již přesahuje hranice doprovázení. Pak je třeba takové zjištění ošetřit u dítěte, projednat další postup s pěstouny a případně s OSPOD či následnou službou, např. psychoterapeutkou.

Komunikační bedna je v základní výbavě připravena pro každou doprovázející pracovníci, její další obsah je odvislý od zaměření, možností, povahy doprovázející pracovníce a pěstounských rodin. Více informací lze nalézt na:

http://files.latus.webnode.cz/200002017-227dd2470d/Metodika_setkani.pdf

Individuální plánování

OSPOD je povinen v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dítěte vyhodnocovat potřeby dítěte a vytvořit IPOD u dětí svěřených do pěstounské péče, a to nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence OSPOD. IPOD je pravidelně aktualizován a vyhodnocován nejméně jednou za 6 měsíců. Obsahuje příčiny ohrožení dítěte, deficitní potřeby dítěte, cíle, jichž má být dosaženo, a opatření, kterými má být těchto cílů dosaženo.

Individuální plánování slouží doprovázející pracovníci jako nástroj pro ujasnění si individuálního cíle/cílů doprovázení konkrétní rodiny a následného výběru metod sociální práce. Individuální plán je třeba tvořit společně s klienty, a to tak, aby vedl k jejich aktivnímu zapojení se do řešení situace a nevedl k pasivní závislosti na

poskytovaných službách. Klient definuje svým jazykem změnu, které má být dosaženo a doprovázející pracovník mu pomáhá tuto změnu převést v cíl a popsat ho jasným, konkrétním jazykem. Doprovázející pracovník upřesňuje cíl, ke kterému následně definuje opatření, kroky, které musí být přijaty. Zároveň posuzuje, zda cíl spadá do oblasti doprovázení, či je třeba zprostředkovat jinou návaznou službu.

Doprovázející pracovník vypracovává společně s pěstouny Individuální plán péče dítěte a Plán rodiny. Tyto plány slouží k vyhodnocování potřeb rodiny, stanovování cílů a opatření k jejich plnění. Zásadou pro jejich tvorbu je participování rodiny na jejich definování a jejich dosahování. Dále je při jejich tvorbě využívána metoda **SMART-ER**, cíle mají být:

Specific – specifické, konkrétní, jasné

Measurable – měřitelné, ověřitelné.

Achievable – dosažitelné, splnitelné, zvládnutelné.

Realistic – realistické, související.

Time-bound – časově ohraničené.

Evaluate – hodnocené.

Reevaluate – znovu hodnocené.

Stěžejním opěrným bodem nejen pro doprovázení, ale i celé pěstounské péče a systému svěřeného dítěte je IPOD příslušného OSPOD dítěte. Ten jednak obsahuje sociální anamnézu dítěte, ale také by měl obsahovat cíle pěstounské péče obecně a vymezovat, které z těchto cílů by měly být podpořeny v rámci doprovázení, tedy co konkrétně OSPOD očekává od pěstounů a v čem je má v doprovázení podpořit. Pokud toto IPOD neobsahuje, je třeba dojednat tuto oblast s příslušným OSPOD jiným způsobem, např. telefonicky či osobní schůzkou.

Příklad: V IPOD je uvedené, že cílem je navázání kontaktu dítěte s biologickou matkou. U cíle může být uvedeno, že cíle má být dosaženo s podporou doprovázení nebo tak může být dohodnuto ústně na společné schůzce s OSPOD.

V rámci doprovázení vypracovává doprovázející pracovníce nejprve Individuální plán péče dítěte (dále IPPD), který slouží ke zmapování potřeb a životní situace dítěte. Je rozdělen na kategorie, které popisují jednotlivé aspekty života dítěte, a ke každé kategorii lze definovat cíl, pokud je třeba dosáhnout v dané kategorii nějaké změny. Tyto cíle jsou dále pracovníkem rozpracovány pomocí konkrétních opatření v plánu rodiny. Tedy v Individuálním plánu péče o dítě popíše doprovázející pracovník spolu s pěstounskou rodinou, v jaké životní situaci se dítě nachází, definuje jeho deficitní potřeby, a čeho by mělo být dosaženo. IPPD je vypracováván v rozmezí tří prvních kontaktů a aktualizován dle potřeby.

Příklad: Ve fázi seznamování se s rodinou a mapování situace v pěstounské rodině zjišťuje doprovázející pracovníce, jak jsou naplňovány potřeby dítěte. V oblasti kontaktu s biologickou rodinou, zjistí, že dítě nemá žádný kontakt s biologickou matkou. Stanoví spolu s pěstouny cíl – navázat kontakt s biologickou matkou.

Plán rodiny pak slouží k definování dílčích kroků, opatření, které směřují k naplňování deficitních potřeb dítěte a stanovených cílů. Vychází jednak z IPODU příslušného OSPOD, jehož kopii si doprovázející pracovník vyžádá a stejně tak jeho následné aktualizace a vyhodnocení. Cíle vymezené IPODem pro doprovázení převede doprovázející pracovník do plánu rodiny. Dále do něj pracovník zanáší cíle stanovené v IPPD a další cíle, např. ty, které vedou k plnění práv a povinností pěstounů, např. vzdělávací plán. Každý cíl je rozpracován na jednotlivé dílčí kroky, které vedou k naplnění tohoto cíle. Dále je jasně definováno, kdo je za jaký krok zodpovědný a v jakém časovém horizontu má být krok učiněn. Každý cíl je v závěru vyhodnocován. Plán rodiny je vyhodnocován nejméně jedenkrát za 6 měsíců společně s pěstounskou rodinou a slouží také jako zpráva pro příslušný OSPOD.

Příklad: Cíl navázat kontakt s biologickou matkou z IPOD a z IPPD zanesou doprovázející pracovníce do plánu rodiny. Zde ho rozpracuje na dílčí opatření, kroky. Kontaktovat matku, zjistit její životní situaci, připravit ji na kontakt s dítětem, připravit dítě na kontakt, zajistit prostor pro kontakt, vytvořit plán kontaktů, absolvovat kontakt, atd. Ke každému kroku je třeba stanovit, kdo je za něj zodpovědný a do kdy má být splněn.

Analýza potřeb dítěte

Analýza potřeb dítěte je spíše terapeutickou metodou práce, nicméně přináší srozumitelný přehled potřeb dítěte a tedy témat, která by v rámci doprovázení pěstounů neměla být opomenuta.

Analýzu lze využít jednak jako mapovací metodu a jednak jako metodu pro plánování cílů IPPD i Plánu rodiny. Analýzou potřeb dítěte lze zjistit, které potřeby dítěte nejsou dostatečně naplněny a v jednotlivých plánech lze tyto nenaplněné potřeby rozpracovat do cílů a jednotlivých kroků, jak je naplnit.

S analýzou potřeb dítěte lze také pracovat při problémovém chování dítěte. Podle konkrétních projevů lze zjišťovat, která konkrétní nenaplněná potřeba dítěte k takovým projevům vede a nastavit plán rodiny tak, aby došlo k jejímu naplňování. Např. typickým projevem deprivace potřeby identity je hromadění věcí a lpění na nich. Dítě schovává staré, malé oblečení, hračky, drobnosti a nechce se jich vzdát. Dítě tak hledá své místo, co je jeho a co je ono samo.

Při sledování výkonu pěstounské péče lze jako hodnotící hledisko použít popis základních potřeb dítěte **dle Matějčka a Langmeiera:**

Potřeba stimulace – dítě se dobře psychomotoricky rozvíjí díky dostatečnému množství vnějších podnětů. Jedná se např. o podnětné prostředí, denní činnosti a interakce s primárními vztahovými osobami.

Potřeba smysluplného světa – dítě se lépe orientuje v organizovaném světě, prostoru, kde věci a čas mají svůj řád, smysl, stabilitu. Jedná se o pravidelný denní režim, pravidla fungování rodiny.

Potřeba jistoty – dítě získává pocit bezpečí především díky stabilním citovým vazbám. Dítě se má v pěstounské rodině cítit milované, přijímané.

Potřeba osobní identity – pozitivní přijetí sebe sama je považováno za stěžejní pro přijetí druhých a schopnost navazovat s nimi vztahy. Zásadním stavebním kamenem pro tvorbu pozitivní identity je přijetí své historie, původu a tedy jeho znalost. Dalším důležitým faktorem je princip pravdy ve výchově. Jestliže pěstouni hovoří s dítětem o jeho historii otevřeně, pravdivě a přiměřeně věku dítěte, vede to k přijetí vlastní minulosti a k tvorbě

pozitivní identity nebo naopak. V takovém případě je na místě se zamyslet, proč pěstouni o minulosti nehovoří nebo ji např. zkreslují. Jako důvod uvádějí, že sami pěstouni nepřijali svou pěstounskou roli nebo historii dítěte. Dítě potřebuje rozumět tomu, kdo je, jaké je jeho místo, role v pěstounské rodině, životě a světě vůbec. Naplnění potřeby identity mu přináší vědomí vlastní hodnoty. Pro porozumění vlastní identity je zásadní vědomí vlastní minulosti a její pochopení, zvnitřnění. Pěstouni mohou dítěti pomoci např. knihou života, fotografiemi, rozhovory a podporou sounáležitosti s blízkými osobami dítěte.

Potřeba otevřené budoucnosti – pocit a vědomí životní perspektivy znamená pro dítě smysluplnost světa a životní naději. Pěstouni by měli umět s dítětem komunikovat o budoucnosti, jeho možnostech, představách a plánech. Více v knize Co děti nejvíc potřebují, Z. Matějček.

Obdobně lze využít **přehled základních potřeb dítěte dle PBSP** (Pesso Boyden psychomotorický systém) – potřeba místa, péče, ochrany, podpory a limitů a to vždy na konkrétní i symbolické úrovni. Více informací: <http://www.pbsp.cz/literatu.htm>.

Dlouhodobě neuspokojené základní potřeby vedou k deprivacnímu syndromu. Mezi typické symptomy patří opoždění psychického vývoje, opožděný vývoj řeči, povrchní sociální vztahy. Více informací v Psychická deprivace v dětství, J. Langmeier, Z. Matějček.

Kniha života

Kniha života je metodou, která slouží především k naplnění potřeby vědomí vlastní identity dítěte. Pěstouni vedou s dítětem jakýsi deník od co nejranějšího věku dítěte, ideálně obsahuje informace už o historii jeho rodiny, těhotenství a porodu, to však záleží především na dostupnosti takových informací a individuální situaci dítěte. Metodu lze pěstounům přiblížit pomocí vlastní imaginace, co by o sobě potřebovali vědět, kdyby ztratili z nějakého důvodu paměť. Umět si představit pocity, spojené s nevědomím vlastní identity a otázky, které by si v takové situaci kladli, mohou být dobrým nástrojem při představě, co by taková kniha života dítěte měla obsahovat.

Pro inspiraci lze nabídnout následující kategorie, které by mohla obsahovat:

- Informace z minulosti, o biologické rodině, těhotenství, porodu.

- Informace o situaci, která způsobila, že dítě nemůže být v péči biologických rodičů.
- Fotografie, videonahrávky ze života v pěstounské rodině.
- Obrázky, výrobky dítěte.
- Věci z porodnice, suvenýry z mateřské školy, táborů či školy.
- Letáky, pohlednice, záznamy z výletů, táborů a jiných akcí.

Forma je zcela na individuální kreativě pěstounů a dítěte. Lze používat fotografie, pokud nejsou dostupné, lze pátrat, požádat o pomoc někoho z minulosti dítěte. Nebo lze fotografie nahradit tištěnými či malovanými obrázky, např. porodnice, školky, rodného města apod.

Metoda pomáhá utvářet dítěti identitu jednak při její tvorbě, pokud to je možné vzhledem k věku, a jednak kontinuálně během života, kdy se k ní může vrátet.

Úkolově orientovaný přístup

Úkolově orientovaný přístup lze využít nejlépe v mnohproblémových příbuzenských pěstounských rodinách či pěstounských rodinách v krizi. Jde o metodu zaměřenou na klienta a jeho zdroje, jde o partnerský přístup, kde hlavním principem je, že klient sám definuje problém a klient je zároveň držitelem jeho řešení. Metodu lze využít jak v individuální případové práci, tak při práci s celou rodinou.

Fáze úkolově orientovaného přístupu:

- Identifikace a explorace problému – sociální potíže, kterým rodina čelí, včetně určení jejich povahy, příčiny.
- Stanovení cíle – čeho chce rodina dosáhnout, cíle by měly být stanoveny dle principů SMART-ER.
- Plánování úkolu včetně stanovení časového rámce, analýzy překážek.
- Realizace úkolu – všichni členové rodiny by měli být do realizace zapojeni rovnocenně.
- Zhodnocení změny v problému a posílení úspěchu.

Do jednotlivých fází jsou vždy zapojeni všichni členové rodiny, výjimečně lze některá témata konzultovat jednotlivě. Při práci s rodinou je nutné mít na vědomí, že některá

problémy jsou v rodině tabu, o některých problémech se nechťejí někteří členové vyjadřovat před ostatními a všichni členové rodiny mají odlišné vnímání problému a vyjadřování se o problému.

Může se stát, že rodina identifikuje více než jeden nebo mnoho problémů. Nebo každý člen považuje za prioritní jiný problém. Je třeba vybrat, stanovit max. tři problémy, na kterých lze pracovat zároveň. Více informací lze nalézt v Úkolově orientovaný přístup v sociální práci, E. Nedomová, M. Špiláčková.

9. Sounáležitost dítěte s osobami blízkými

Dítě vyrůstající ve své biologické rodině získává pozitivní identitu, tedy pocit vlastní sebehodnoty a sounáležitosti s rodinou, přirozenou cestou. Pozitivní identita je předpokladem pro uspokojení základní potřeby bezpečí a zdravý rozvoj dítěte. Dítě vyrůstající v pěstounské rodině vyrůstá mimo své kořeny, původ. Proto potřebuje, aby mu pěstouni pomohli s povědomím o jeho minulosti, rodičích, etniku, apod. Více k tomuto tématu lze najít ve vývojové psychologii či u autorů Wágnerová, Matějček.

Podpora sounáležitosti s osobami blízkými je nástrojem doprovázení, který slouží k uspokojování potřeb dítěte, při zpracování minulosti a budování pozitivní identity. Vychází jednak z povinností pěstouna, jednak z práv dítěte a dále z práv rodičů a osob blízkých. Dítě má, dle Úmluvy o právech dítěte, právo na rodičovskou výchovu a má právo znát své rodiče. Dítě může být od svých rodičů odděleno, jen je-li to v jeho zájmu a právo udržovat s nimi i nadále kontakt může být porušeno, pouze je-li takovýto kontakt v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Dle § 960 odst. (2), Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, mají rodiče právo „se s dítětem osobně a pravidelně stýkat i právo na informace o dítěti, ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak.“

Dle § 927, Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, „Právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Dítě má také právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.“

Ne vždy je osobní a pravidelný kontakt a vztah s biologickými rodiči či jinými blízkými osobami možný nebo nemusí být v zájmu dítěte. Zásadní je také zájem ze strany biologických rodičů. Někdy je možný pouze telefonický nebo písemný kontakt, který se může postupně vyvinout v plnohodnotný osobní a pravidelný kontakt dítěte s rodiči či jinými blízkými osobami. Sounáležitost může být ze strany pěstounů podporována i jen na mentální úrovni, může spočívat pouze v pozitivním vztahu dítěte ke své biologické rodině. S dítětem lze v takovém případě o jeho původu hovořit, ukazovat fotografie, navštěvovat místa původu či vést knihu života.

Asistence při kontaktu dítěte s blízkými osobami je v rámci doprovázení poskytována ve spolupráci s příslušným OSPOD, jeho role je klíčová. Role doprovázení je asistováním při kontaktu umožnit a usnadnit kontakt dítěte s biologickými rodiči či jinými osobami v případech, kdy se jednotliví účastníci cítí nejistí nebo ohrožení.

Doprovázející pracovník domluví první schůzku, na kterou přizve relevantní účastníky a OSPOD dítěte. Tato schůzka má dva cíle. Jednak vzájemné seznámení účastníků a jednak informování účastníků s průběhem asistence při kontaktu s dítětem. Ten vychází z individuálních potřeb, možností a potřeb účastníků. Předním hlediskem je zájem dítěte.

Následuje pět kontaktů za asistence doprovázejícího pracovníka na půdě Úřadu městské části Prahy 14 v termínech, na kterých se dohodnou účastníci na první schůzce. Při každém pátém kontaktu je tvořena dohoda mezi účastníky, jak bude kontakt probíhat dále. V případě, že všichni účastníci souhlasí s ukončením asistence, pokračují kontakty již bez přítomnosti doprovázejícího pracovníka. V případě, že některý z účastníků vnímá potřebu asistence při kontaktu, zajistí doprovázející pracovnice externí službu, která asistenci poskytuje. Kontakty nadále monitoruje, po pěti kontaktech vždy s účastníky zhodnotí předešlý průběh a uzavře dohodu na následujících 5 kontaktů. O této dohodě informuje příslušný OSPOD, který ji schvaluje.

U pěstounů na přechodnou dobu je kontakt asistovaný také vždy při předávání dítěte do péče osobám určeným soudem. Může se jednat o biologické rodiče, kterým se vrací dítě do péče, o dlouhodobé pěstouny či adoptivní rodiče, tedy osoby, které přebírají do následovné péče dítě z přechodné pěstounské péče.

Kontakty bez asistence je možno provádět na půdě Úřadu městské části, prostory zajistí doprovázející pracovníce nebo v jiných vhodných prostorách, na kterých se účastníci dohodnou. Lze využít prostor jiných organizací, např. mateřských center, hracích koutků, apod. Vhodná je také společná procházka či dětské hřiště.

Pro bezpečí všech účastníků je důležité jasně a srozumitelně nastavit pravidla kontaktů. Tato pravidla se týkají domlouvání termínů kontaktu, omlouvání se z kontaktů, dále oblasti hygieny a ochrany zdraví dítěte, především jedná-li se o novorozené děti či rizikové osoby blízké, a také oblasti řádného vývoje dítěte, kdy je třeba zajistit, aby osoby blízké nebyli při kontaktu pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek.

V odůvodněných případech lze hradit náklady na dopravu dítěte a v případě potřeby i doprovázející osoby na místo, kde se má kontakt s osobou blízkou konat.

Pokud se účastníci v jakékoliv fázi kontaktů nedohodnou, např. nesouhlasí s navrženými pravidly, může se kterýkoliv z nich obrátit na místně příslušný soud.

Podle §891 odst. 2), Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, „Je-li to nutné v zájmu dítěte, soud omezí právo rodiče osobně se stýkat s dítětem, anebo tento styk i zakáže“.

10. Vzdělávání

Úřad městské části Prahy 14 poskytuje v rámci služeb pro pěstouny pomoc při plnění povinnosti zvyšování si znalostí a dovedností v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích, a to těmito formami:

Víkendový vzdělávací seminář

Probíhá jedenkrát ročně, formou čtyřdenního programu, zpravidla v měsíci květnu či červnu. Účastníci mají zajištěnu dopravu, ubytování se stravou a hlídání dětí. Celkový rozsah semináře je 24 vzdělávacích hodin, které zajišťuje několik externích lektorů na různá témata.

Pěstouni se zpravidla hlásí již před koncem kalendářního roku formou přihlášky na víkendový vzdělávací seminář, kterou s nimi vyplní doprovázející pracovník a po té ji odevzdává vedoucímu Služeb pro pěstouny. Ten zpracovává seznam přihlášených

pěstounů a předává ho administrativnímu pracovníkovi Služeb pro pěstouny. Administrativní pracovnice vypracovává plán, časový harmonogram, program, rozpočet víkendového vzdělávacího semináře včetně osvědčení o absolvovaném vzdělávání, jehož originál je předán pěstounům a kopie založena do spisu pěstouna. Proběhlá služba je zapsána do evidenčního listu pěstouna.

Jednorázové semináře

Probíhají jedenkrát měsíčně, a to každou první středu v měsíci v dopoledních hodinách na rozličná témata, kromě letních prázdnin. Administrativní pracovník komunikuje s doprovázejícími pracovnicemi ohledně volby jednotlivých témat, lektorů a zpracovává seznam přihlášených pěstounů, vypracovává osvědčení o účasti na vzdělávání, jehož originál předává klientovi a kopii příslušné doprovázející pracovníci. Ta zapíše proběhlou službu do evidenčního listu pěstouna a založí do spisu pěstouna.

Individuální forma vzdělávání

V individuálních případech lze umožnit vzdělávání individuální formou. V takovém případě zpracuje doprovázející pracovník Žádost o poskytnutí individuální formy vzdělávání, kterou nechá schválit vedoucímu OSPOD a vedoucímu OSVZ. Ponechá si kopii dokumentace a originál dokumentace předá administrativnímu pracovníkovi, který zajišťuje požadované vzdělávání. Ten komunikuje s lektorem, zadává tvorbu objednávky a předává fakturu ekonomce OSVZ. Po provedení a zaplacení služby předá administrativní pracovník dokumentaci doprovázející pracovníci. Ta zapíše proběhlou službu do evidenčního listu pěstouna a založí dokumentaci do spisu pěstouna spolu s kopií osvědčení z daného vzdělávání. Kopii skartuje.

Kromě volby formy vzdělávání plánuje doprovázející pracovnice společně s pěstouny tematické zaměření vzdělávání, tedy jaké oblasti by se potřebovali v následujícím kalendářním roce věnovat. Naplánovat a absolvovat povinné vzdělávání je jedním z cílů pěstounské rodiny, který je zanesen do plánu rodiny.

11.Odlehčovací služby

Dále poskytuje Úřad městské části Praha 14 odlehčovací služby v potřebném rozsahu, a to těmito formami:

Krátkodobá péče

Pomoc při zajištění krátkodobé péče o svěřené dítě může být zajištěno právnickou osobou, např. agenturou na hlídání dětí nebo fyzickou osobou, která není v příbuzenském vztahu k dítěti svěřenému do péče a poskytuje se zejména:

- po dobu, kdy je pěstoun uznán dočasně práce neschopný nebo při ošetřování osoby blízké,
- při narození dítěte,
- při vyřizování nezbytných osobních záležitostí,
- při úmrtí osoby blízké.

Pomoc při zajištění krátkodobé péče o svěřené dítě poskytuje Úřad městské části Prahy 14 formou:

- zajištění hlídání dítěte hlídací agenturou, se kterou má Úřad uzavřenu smlouvu nebo
- zajištění hlídání fyzickou osobou

V případě, že má být krátkodobá péče zajištěna hlídací agenturou, vyplní pěstoun žádost o zajištění krátkodobé péče, přiloží potvrzení potřeby služby, např. zpráva od lékaře, soudu, apod. Doprovázející pracovníce vyplní na žádosti stanovisko, žádost nechá schválit vedoucími OSPOD a OSVZ, dále vyplní dotazník o dítěti hlídací agentury a ponechá si kopii dokumentace. Originál dokumentace předá administrativní pracovníci. Administrativní pracovníce zajistí hlídací agenturu, předá informace o pěstounovi a dítěti hlídací agentuře, po uskutečnění hlídání zajistí a předá fakturu ekonomce OSVZ a dokumentaci zpět doprovázející pracovníci. Doprovázející pracovníce zapíše poskytnutou službu do evidenčního listu pěstouna a založí do spisu pěstouna. Kopii skartuje.

V případě, že pěstoun využije hlídání fyzickou osobou, lze tak učinit na základě smlouvy mezi pěstounem a osobou hlídací. A to za částku 70,-Kč za každou započatou hodinu,

přičemž fyzická osoba nesmí vykonávat takovou činnost více než 12 hodin za kalendářní den. Pěstoun v takovém případě uzavře s hlídací osobou smlouvu o hlídání, kterou mu poskytne doprovázející pracovníce. Dále vyplní žádost o zajištění krátkodobé péče, doloží důvod potřeby služby, např. zpráva od lékaře, soudu, apod. Doprovázející pracovníce vyplní na žádosti stanovisko, žádost nechá schválit vedoucími OSPOD a OSVZ, ponechá si kopii dokumentace a originál dokumentace předá administrativní pracovníci. Administrativní pracovníce předá dokumentaci ekonomce OSVZ a po zaplacení nákladů předá dokumentaci zpět doprovázející pracovníci. Doprovázející pracovníce zapíše poskytnutou službu do evidenčního listu pěstouna a založí do spisu pěstouna. Kopii skartuje.

Celodenní péče:

Pomoc při zajištění celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo věku alespoň 2 let, poskytuje Úřad městské části Prahy 14 do výše 80% skutečně vynaložených nákladů (min. 20% nákladů je stanoveno jako předpokládaná výše nákladů na stravu, které má pěstoun hradit z příspěvku na úhradu potřeb dítěte) a to nejvýše:

- 350,- na den u klasických pobytových táborů pro děti,
- 1000,- na den u specializovaných odborně vedených pobytů pro děti v NRP a děti s handicapem.

Výše denního limitu pro úhradu nákladů spojených s pomocí při zajištění odlehčovací péče krátkodobé i celodenní je stanovena s ohledem na průměrné ceny v daném místě a čase.

Pěstoun vyplní formulář žádosti o úhradu nákladů na zajištění celodenní péče a přiloží doklad o zaplacení, odevzdá doprovázející pracovníci. Doprovázející pracovník vypočítá dle metodiky výši příspěvku, napíše své stanovisko a předá k posouzení vedoucí OSPOD a OSVZ. Ponechá si kopii dokumentace a originál dokumentace předá administrativnímu pracovníkovi. Ten dokumentaci předá ekonomce OSVZ, po vyplacení příspěvku vrátí dokumentaci doprovázející pracovníci. Doprovázející pracovníce zapíše poskytnutou službu do evidenčního listu a založí dokumentaci do spisu pěstouna. Kopii skartuje.

12.Odborná pomoc

Úřad městské části Prahy 14 zprostředkovává pro pěstouny odbornou pomoc, především pomoc psychologa a speciálního pedagoga. Dále doprovázející pracovnice zprostředkuje jinou odbornou pomoc či návaznou službu dle potřeb pěstounské rodiny a možností doprovázení. Pro tyto účely je v prostorách Služeb pro pěstouny dostupný adresář s ověřenými návaznými službami.

Psychologická pomoc

Úřad městské části Prahy 14 má jednak uzavřenou smlouvu s psychologem, jehož služeb je možno využít v případě potřeby. Dále je možno zprostředkovat služby i jiného psychologa, pokud si to pěstouni přejí či je to v jejich zájmu. V případě, že je třeba zprostředkovat psychologickou pomoc, zpracuje doprovázející pracovník formulář žádosti o poskytnutí odborné pomoci, kterou nechá schválit vedoucí OSPOD a OSVZ. Ponechá si kopii dokumentace a originál dokumentace předá administrativnímu pracovníkovi. Ten zajišťuje požadovanou službu, komunikuje s příslušným odborníkem, objednáva u něj službu pro konkrétního klienta na základě žádosti o poskytnutí odborné pomoci, předává odborníkovi kontakt na klienta a předává fakturu ekonomce OSVZ. Po provedení a zaplacení služby předá dokumentaci zpět doprovázející pracovnici. Ta zapíše proběhlou službu do evidenčního listu pěstouna a založí dokumentaci do spisu pěstouna. Kopii skartuje.

Klub pěstounských rodin

Úřad městské části Prahy 14 pořádá jednou týdně, vždy ve středu od 15:00 do 17:00, klub pěstounských rodin, kde se scházejí pěstouni a děti svěřené do péče v prostorách Mateřského centra Klubíčko, Vlčkova 1067. Klub umožňuje sdílení zkušeností, vzájemnou podporu a nabízí služby odborného poradenství speciálního pedagoga.

13. Rizikové situace

Nespolupracující rodina, neplnění povinností

Jestliže **pěstouni nekomunikují**, tj. neodpovídají na předem domluvenou komunikaci, nereagují na telefonáty, email či dopis, nedodržují stanovené termíny osobních kontaktů, je třeba se pokusit kontaktovat pěstounskou rodinu osobně v místě bydliště nejméně do jednoho týdne a nejpozději do jednoho měsíce po uplynutí dvouměsíční lhůty od posledního kontaktu informovat písemně příslušný OSPOD.

Porušují-li pěstouni práva a povinnosti pěstounů, např. nekomunikují, neplní naplánované povinné vzdělávání pěstounů, neplní stanovené cíle v rámci individuálního plánování, je třeba v rámci půlročního vyhodnocení Plánu rodiny informovat příslušný OSPOD a vedoucí Služeb pro pěstouny. Také je třeba informovat klienta, že sice nemůžeme vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče, ale že naše hodnocení je podkladem pro OSPOD, který informuje soud.

Doprovázející pracovník informuje neprodleně OSPOD v případě, že pěstouni zemřou, že nevykonávají povinnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva vyplývající z rodičovské zodpovědnosti v běžných záležitostech nebo v rozsahu, který pěstounům určil soud, nebo pokud pěstouni vedou zahálčivý nebo nemravný život, dále jestliže se jedná o děti, které opakovaně dopouštějí úteků nebo jsou ohrožovány násilím mezi pěstouny či na nich byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění.

Klient pod vlivem, agresivní klient, podezření ze šíření infekční nemoci

Při podezření že by mohlo dojít k traumatizování dítěte či újmě na jeho právech, např. z důvodu že se jedná o biologického rodiče pod vlivem alkoholu či jiné návykové látky, je agresivní či je zde odůvodněné podezření ze šíření infekční nemoci, např. při kontaktu s dítětem, je vhodné osobu na tento fakt upozornit, požádat ji o obezřetnost, nápravu, ukončení kontaktu, opuštění prostor, tak aby nedošlo k újmě na právech žádné osoby. A v případě nouze volat policii České republiky.

14. Dokumentace služeb

V rámci doprovázení je veden zvláštní spis oddělený od spisu vedeného OSPOD. Za jeho vedení je zodpovědná příslušná doprovázející pracovnice. Ke každé pěstounské rodině je veden tištěný spis, elektronický spis formou wordového dokumentu Spisová dokumentace a excelové tabulky Evidenční list. Všechny formuláře pro spisovou dokumentaci doprovázení jsou přílohou této metodiky.

Vedení dokumentace počíná předáním dohody vedoucí Služeb pro pěstouny příslušnému doprovázejícímu pracovníkovi. Spolu s touto dohodou obdrží od vedoucí kontaktní údaje a evidenční číslo pěstounské rodiny.

Doprovázející pracovnice založí **tištěný spis**. Na vrchní stranu desek nalepí úvodní stranu se základními údaji o pěstounské rodině, toto je jediný dokument, který je třeba tisknout barevně. Jako první nečíslovanou stranu vloží do spisu spisový přehled. Do tohoto přehledu zaznamená každý očíslovaný list, který do spisu vloží.

Pro vedení celého tištěného spisu platí zásady:

- pravdivost údajů,
- podpis doprovázejícího pracovníka a klienta, tam kde je to vyžadováno,
- datum vložení listu do spisu,
- opravy provádět ručním škrtnutím propiskou či perem a uvést - opravil: jméno, datum, podpis, a to tak, aby bylo vždy jasné, co bylo škrtnuto,
- ve spisu nelze vyměňovat, začerňovat, zabělovat, apod.,
- spisy jsou uloženy v zamčené skříňce.

Po spisovém přehledu následují dokumenty, které se nezakládají chronologicky a nečísly se. Jsou to IPODY, IPPDY a jejich vyhodnocení. Ty lze řadit dle dětí, jichž se týkají a organizovat je kancelářskou svorkou nebo eurofolií.

Dále následuje první očíslovaný list spisu, je na individuálním rozhodnutí doprovázející pracovnice, zda chronologicky od počátku do současnosti či naopak. Do spisu jsou vkládány veškeré listiny relevantní pro případ, všechny záznamy kontaktů, plány rodiny s vyhodnocením, zprostředkované odborné pomoci, záznamy o vzdělávání, zajištění odlehčovací péče, komunikace s dalšími subjekty, evidenční listy, apod.

Ve **wordovém formátu** má každá doprovázející pracovnice elektronické spisy klientů. Každý takový spis obsahuje:

- záznam kontaktu – obsahuje stručný, ale výstižný obsah každého absolvovaného osobního kontaktu. Záznam každého kontaktu je vytištěn, podepsán, očíslován a založen do tištěného spisu.
- Plán rodiny – je na konci každého pololetí vyhodnocen, vytištěn, podepsán, předán OSPODU v kopii, očíslován a založen do tištěného spisu. Musí být prokazatelné, že byl předán OSPODU, a to podpisem OSPODU či dokladem o jeho odeslání poštou či emailem.
- IPPD – pro každé dítě svěřené do pěstounské péče rodině v aktuální podobě. Vytištěn, podepsán je založen do tištěného spisu.

V **excelovém formátu** má každá doprovázející pracovnice soubor obsahující jednotlivé evidenční listy, ke každé pěstounské rodině jeden list. Tento list obsahuje záznamy:

- vzdělávání – pro každého pěstouna zvlášť, obsahuje informace o datu, obsahu, hodinové dotaci a finančních nákladech jednotlivých absolvovaných seminářů,
- odlehčovací krátkodobé péče – obsahuje informace o datu, dítěti, způsobu a ceně zprostředkované odlehčovací krátkodobé péče,
- odlehčovací dlouhodobé péče - obsahuje informace o datu, dítěti, způsobu a ceně zprostředkované odlehčovací dlouhodobé péče,
- odborné pomoci - obsahuje informace o datu, osobě, způsobu a ceně zprostředkované odborné pomoci.

Podepsaný evidenční list zakládá doprovázející pracovník tištěný vždy ke konci kalendářního roku. Jeho elektronickou podobu zasílá vedoucí služby pěstounům pro účely evaluace služeb pro pěstouny.

Dále vede každý doprovázející pracovník **statistiku osobních kontaktů**, tedy tabulku, která obsahuje data osobních kontaktů s jednotlivými pěstounskými rodinami. Tu předkládá pololetně vedoucímu služeb pro pěstouny.

Dokumentace služby je pololetně kontrolována a vyhodnocována vedoucí služby.

15.Ukončení spolupráce

Doprovázení pěstounské rodiny končí ukončením dohody o výkonu pěstounské péče, nejčastěji:

- zletilostí,
- ukončením pěstounské péče z důvodu návratu dítěte do biologické rodiny, umístěním dítěte do jiné formy náhradní rodinné péče,
- změnou doprovázejícího subjektu.

Doprovázející pracovnice je odpovědná za to, že pěstouni a děti mají dostatek informací o nastalé situaci, doporučí jim návazné služby dle situace a napíše závěrečnou zprávu.

Závěr

Vymezení teoretického rámce v první části diplomové práce bylo nezbytné pro ujasnění si pole působnosti doprovázení pěstounských rodin. Historický vývoj, legislativní rámec, vymezení pěstounské péče a role OSPOD hrají zásadní roli při vymezování hranic poskytovaných služeb pro pěstouny a tedy pro návrh metodiky doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Prahy 14.

Cílem této práce bylo navrhnout metodiku doprovázení pěstounských rodin pro OSPOD Prahy 14, jehož tým Služby pro pěstouny tuto potřebu identifikoval a tvorbu metodiky sám inicioval. Zapojení týmu do tvorby metodiky se ukázalo jako klíčové a nezbytné nejen pro tvorbu, ale i její následné přijetí. Zvolit pro tvorbu metodiky analýzu dokumentů a ohniskové skupiny se ukázalo jako vhodné a efektivní. Ačkoliv by tým a jeho spolupracovnice byly schopny vytvořit dobrou metodiku svépomocně, jak se domnívám mnoho metodik vzniká, rozdíl mezi první představou o metodice a konečným návrhem se ukázal značný a z mého pohledu podstatný. Domnívám se, že zásadní, kromě vědeckého přístupu, byl také čas a pozornost, kterou tým skrze zvolené výzkumné metody do metodiky musel vložit a především interakce v rámci ohniskových skupiny, které jednak ovlivnily získaná data a návrh metodiky, ale také postoje účastnic k jednotlivým tématům metodiky i k metodice jako celku.

Do budoucna plánuje tento tým, že metodika bude efektivně použitelným nástrojem, jehož podobu je třeba pravidelně přizpůsobovat potřebám klientů, pracovníků a možnostem služeb pro pěstouny. Metodika bude veřejně dostupná, jednak pro klienty a jednak pro další doprovázející subjekty, které o ni projeví zájem.

Doprovázení pěstounských rodin je pouze nástrojem realizace systému péče o ohrožené děti, proto se tato práce ve své teoretické části zabývá pouze popisem současného stavu tohoto systému a rolí doprovázení v něm. Dovolím si proto využít až závěr pro polemiku, nikoliv nad transformací systému péče o ohrožené děti jako celku, ale pouze tou částí, která se týká zavedení doprovázení pěstounských rodin se zaměřením na realizování těchto služeb OSPOD. A zároveň si dovolím několik poznámek vycházejících z pětileté praxe tvorby služeb pro pěstouny, začleňování těchto služeb do organizační struktury obecního úřadu s rozšířenou působností z pozice vedoucí týmu a doprovázení

pěstounských rodin ze sociálně vyloučené lokality Černý Most, Praha 14 z pozice sociální pracovnice.

V počátku zavádění služeb pro pěstouny na Úřadu městské části Praha 14 jsem jako nejzásadnější vnímala dvě klíčové oblasti. Nesouhlas nestátních neziskových organizací s možností a povinností OSPOD doprovázet pěstounské rodiny a nedostatečnou metodickou podporu pro OSPOD ze strany nadřízených orgánů. Obě se po čase ukázaly být spíše výzvami než nepřekonatelnými překážkami. Vnímám posun ve vztazích s nestátními neziskovými organizacemi a OSPOD v této oblasti, jsou nyní více nakloněny spolupráci, komunikaci a utichl konkurenční boj o klienty. Z posledních let mám dojem, že nastavení našich služeb pro pěstouny a především dostatečné oddělení funkcí kontroly a podpory, vnímají jako efektivní a možné. V oblasti metodické je posledním krokem v nastavování služeb pro pěstouny právě tato metodika. Tomu však předcházelo vytvoření týmu, jeho zařazení do struktury úřadu po stránce personalistické, ekonomické, právní a jiné, vytvoření způsobu začlenění odděleného rozpočtu tvořeného výhradně příspěvkem na výkon pěstounské péče do rozpočtu úřadu, vytvoření způsobu vedení spisové dokumentace a s tím spojenou řadu formulářů. Nyní se ve své podstatě jedná o svébytnou, samostatnou jednotku, která je včleněná do struktury úřadu a podléhá veškerým jeho vnitřním předpisům. Osobně se ale domnívám, že toto pouze dokazuje, že je možné, aby doprovázení pěstounských rodin poskytovalo OSPOD stejně efektivně a kvalitně jako nestátní neziskové organizace, nikoliv že ho OSPOD poskytovat má.

K současnému nastavení pěstounské péče si dovoluji na závěr dvě poznámky vycházející z vlastní praxe.

Jednak nesoulad mezi tlakem na sociální pracovnice, pěstouny a děti snažit se podporovat sounáležitost dětí a osob blízkých, především biologických rodičů a nedostatečnou podporou biologické rodiny. Za pět let praxe při počtu 57 rodin jsme pouze jednou byly s kolegyněmi v situaci, kdy se dítě vracelo ke svým biologickým rodičům. Z naší pozice můžeme vyvinout velmi malou aktivitu tímto směrem, de facto pouze z pozice toho, kdo má umožnit kontakt. Často však vnímáme obrovskou propast mezi nároky společnosti a možnostmi biologických rodičů při posuzování jejich schopnosti převzít své dítě zpět do péče.

Druhá poznámka se týká příbuzenské pěstounské péče. I když je cílem příbuzenských pěstounských rodin, převážně prarodičů, vrátit dítě do péče biologických rodičů, ztráta pěstounských dávek v takovém případě, je pro rodinu velmi demotivující. Nelze se domnívat, že snadný příjem v podobě pěstounských dávek je pro rodinu nad zájmem a blahem dítěte, jedná se však často o situaci, která může být dána tím, že moje zkušenost vychází ze sociálně vyloučené lokality Černý Most, kdy pěstounská rodina je na těchto dávkách zcela závislá a jejich ztráta by ji skutečně ohrozila. Domnívám se tedy, že pěstounská péče v takové situaci sice řeší ohrožení dítěte, ale za cenu narušení přirozených vazeb rodiny a jejího sociálního fungování, jehož následky budeme vnímat až s příští generací.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Popis dílčích cílů a sledovatelných znaků. S. 39.

Tabulka č. 2: Popis účastnic. S. 45.

Seznam použité literatury

- Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti.* Www.mpsv.cz [online]. 2008[cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9619/Analyza.pdf>.
- Analýza náhradní rodinné péče v České republice.* Www.mpsv.cz [online]. 2013 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/16437/analyza_SNRP.pdf.
- ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině.* 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 120 s. ISBN 80-7178-578-4.
- BUBLEOVÁ, Věduna, NOVÁK, Ondřej, PALEČEK, Jan, ŠMÍDOVÁ-MATOUŠOVÁ, Olga, VÁGNEROVÁ, Marie M., VYSKOČIL, Filip. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí.* 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014. 261 s. [online]. 2014 [cit. 2017-02-12] Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Monografie.pdf>.
- ČERNÁ, Ria; SEMERÁDOVÁ, Monika; ZACHAŘOVÁ, Barbora. *Metodika doprovázení, podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče.* 2.vyd. Amalthea o.s., 2013. 67 s. ISBN 978-80-904801-0-0.
- Dohody o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře.* Www.mpsv.cz [online]. 2013 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14503#5>.
- G-Manuál klíčového pracovníka – 2013.* Www.detipatridomu.cz [online]. 2013 [cit. 2016-09-03]. Dostupné z: https://www.detipatridomu.cz/wpcontent/uploads/manual_klicoveho_pracovnika_dpd.pdf.
- HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 278 s. ISBN 80-246-0030-7.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum.* 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- Instrukce náměstkyně ministryně pro ochranu práv dětí a sociální začleňování č. 14/2014.* Www.mpsv.cz [online]. [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/19830/Ins_14_2014.pdf.
- KAŠPAROVÁ, Eva, KOMÁRKOVÁ, Růžena, SURYNEK, Alois. *Základy sociologického výzkumu.* 1. vyd. Praha: Management Press, 2001. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.

KODYMOVÁ, Pavla. *Ještě že tak šťastné jako v Sovětském svazu nebyly a tak dobře se neměly....Komunistická propaganda a realita, 1.díl.* Listy sociální práce. Ročník IV, 7-PODZIM 2016 Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2016. ISBN 2336-2332.

LUSKOVÁ, Daniela; MUSILOVÁ, Žaneta; ŠILHÁNOVÁ, Lenka. *Podrobná pravidla pro doprovázení rodiny pěstounskou péčí.* Www.podzamci.cz [online]. [cit. 2016-09-14]. Dostupné z:

http://www.podzamci.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=500096&id_dokumenty=2372

MACELA, Miloslav. *Reforma systému péče o ohrožené děti a Právo na dětství.*

Wwww.mpsv.cz [online]. [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/10566>.

Manuál pro metodiky v sociálních službách. Instand, o.s., Institut pro podporu vzdělávání a rozvoj kvality ve veřejných službách. [online]. 2011 [cit. 2017-02-15]. Dostupné z:

https://www.instand.cz/dokumenty/manual-pro-metodiky_201109291341206.pdf.

MATĚJČEK, Zdeněk; a kol.. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny.* Praha: Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk, ed.; BENEŠOVÁ, Lucie; BUBLEOVÁ, Věduna; KOLUCHOVÁ, Jarmila; KOVAŘÍK, Jiří. *Osvojení a pěstounská péče.* Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3

Metodika klíčového pracovníka ISIS – občanského sdružení pro pomoc náhradním rodinám, z.s.. Wwww.isis-olomouc.cz [online]. [cit. 2016-09-14]. Dostupné z: http://isis-olomouc.cz/o_nas/principy.html.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu.* 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011. Wwww.mpsv.cz [online]. 2009 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>

NOVÁK, Ondřej; PALEČEK, Jan; ŠMÍDOVÁ-MATOUŠOVÁ, Olga; VÁGNEROVÁ, Marie; VYSKOČIL, Filip. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí.* 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8.

PAZLAROVÁ, Hana. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese.* 1. vyd. Praha: Portál, 2016. 256 s. 978-80-262-1020-7.

- Péče o ohrožené děti v české republice.* Lumos. [online]. 2014-12-09 [cit. 2017-01-09]. Dostupné z: <http://czech.wearelumos.org/sites/default/files/material-seminar11-11.pdf>.
- Právo na dětství, národní strategie ochrany práv dětí.* Www.mpsv.cz [online]. 2012[cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>.
- Právo na dětství, akční plán k naplnění národní strategie ochrany práv dětí 2012-2015.* Www.mpsv.cz [online]. 2012[cit. 2017-02-01]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14311/APN_NSOPD_2012-2015.pdf.
- Principy práce dobré rodiny, o.p.s..* Www.dobrarodina.binboat.cz [online]. [cit. 2016-09-10]. Dostupné z: http://dobrarodina.binboat.cz/sites/default/files/doprovazeni_a_poskytovani_sluzeb_v_rodinach.pdf.
- Provázení rodiny jako dlouhodobý proces, sborník příspěvků k provázení náhradních rodin.* Rozum a cit. Www.pestounskapece.cz [online]. 2012 [cit. 2016-09-10]. Dostupné z: http://www.pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Provazeni_rodiny_jako_dlouhodoby_proces%282012%29.pdf.
- Standardy kvality sociálních služeb - výkladový sborník pro poskytovatele.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008. 186 s. [cit. 2017-02-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5966/4_vykladovy_sbornik.pdf.
- Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016. 148 s. ISBN 978-80-7421-127-0.
- CORBINOVÁ, Juliet; STRAUSS, Anselm. *Základy kvalitativního výzkumu.* 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠIMŠOVÁ, Šárka. *Metodika doprovázení pěstounské péče.* Www.rodina-zdislavy.cz [online]. [cit. 2016-09-10]. Dostupné z: <http://www.rodina-zdislavy.cz/zdislava/0/0/2/100>.
- ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy.* 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- Údaje MPSV, pěstounů každý rok přibývá, loni jich bylo 12 000.* ČTK, www.ceskenoviny.cz [online]. 17.2.2016 [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/udaje-mpsv-pestounu-kazdy-rok-pribyva-loni-jich-bylo-12-000/1316133>.
- UNIVERSUM.* 1.vyd. Praha: Euromedia Group,a.s.-Odeon, 2001. ISBN 80-207-1060-4.

Úvod o Praze 14. [online]. [cit. 2017-02-15]. Dostupné z: <https://www.praha14.cz/zivot-na-praze-14/uvod-o-praze-14/uvod-o-praze-14/>.

Vyhláška č.505/2006 Sb. Dostupné z: <https://www.sbirka.com>.

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Dostupné z: <https://www.sbirka.com>.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z: <https://www.sbirka.com>.

Zákon č. 94/1963, o rodině. Dostupné z: <https://www.sbirka.com>.

Zákon č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte. Dostupné z: <https://www.sbirka.com>.

Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách. Dostupné z: <https://www.sbirka.com>.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Dostupné z: <https://www.sbirka.com>.

Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. Průvodce pro poskytovatele. 1. vyd.

Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002. 112 s. ISBN 80-86552-45-4.

Přílohy

Příloha č. 1

Shrnující protokol č.3

Téma ohniskové skupiny: Metody sociální práce I.

Datum: 9.11.2016

Účastníci: DH, SS, HG, VB, RF, EP,

LH Úvodní slovo, přivítání, rekapitulace minulé ohniskové skupiny a nastínění dnešního tématu. Téma této ohniskové skupiny je první část použitelných metod a technik sociální práce v doprovázení. Tedy struktura schůzky, vytváření vztahu, rozhovor, ekomapa, sociogram.

LH: „Ekomapa je to, ano VB nám ukazuje náčrt, sociogram je asi to, co znáte spíš a to je takový ten rodokmen, žena, muž, kolečko, čtvereček, vazby v rodině, děti, úmrtí a ekomapa je to druhé, je to fungování klienta v prostředí. Je to technika, která pomáhá klientovi nahlédnout na své zdroje a na tom založit nějaký plán aktivování zdrojů. Pomáhá to pracovníkovi nahlédnout na ty zdroje a odrazit se od toho a dá se s tím rovnou pracovat. Je to jako mapovací technika a rovnou se s tím dá pracovat. Dá se to použít, jak s dítětem, tak s klientem nebo s celou rodinou.“

DH: „Takže to kolečko může být teda to dítě, nebo ta rodina, nebo kdokoliv, nějaký klient.“

Moderátorka: „Používá se to často v nějaký zátěžový situaci, kdy ten člověk se potřebuje zorientovat, kde můžu brát, kde naopak mi to bere, nebo kde si dáváme vzájemně, nebo kde to klientovi dává a on to nevnímá, nebo naopak mu to moc bere a on to nevnímá, takže v nějakých zátěžových situacích. Takže záleží, jestli se v té zátěžový situaci nachází jako klientka pěstounka uprostřed té své rodiny nebo se nachází celá ta rodina uprostřed něčeho svého a dá se s tím pracovat. A s tím dítětem se dají použít jiný formy než suchý kreslení na papír a šipky a dají se použít nějaký kamínky, plastový zvířátka.“

RF: „Tak dítě by mohlo použít, co chce ne?“

Moderátorka: „Jasně, takže se to dá používat s dětma, může to být taky jen nějaká komunikační technika s dětma, nemusí to být jen o nějakým mapování prostředí.“

Moderátorka: „Pojďme se nejdřív dohodnout, jestli tam teď chceme mít tyhle věci, jestli se o nich vůbec budeme bavit. Struktura schůzky, struktura návštěvy, obsah schůzky, co je jejich náplní, jakou mají mít formu. Jestli o tom se budeme bavit. Jestli vám to připadá v práci jako relevantní téma při doprovázení pěstounů jako relevantní téma návštěva v rodině.“

VB: „Mě se to moc líbí, jak je to zpracovaný tady ten první kontakt a ta první schůzka, s čím je seznámit a líbilo by se mi, kdyby to bylo i na ty další schůzky, v jakým jsou duchu.“

VB: „Mě se tady líbilo to, že zdůrazňovali, že příchodem dítěte do rodiny, se spousta vazeb mění, tak jestli tam nezmínit to, že zmapování rodiny před a po příchodu dítěte, co se vlastně změní, že to by mohlo poukázat na nějaké potenciální problémy.“

LH: „Může tam být také to, že tam nebude popis metody, ale jen její specifika pro náhradní rodinnou péči, popsat ty situace.“

VB: „Mě na tom zaujalo to, že když mluvím na prvních schůzkách s rodinami, udělám si ekomapu, tak vědět ještě jak to bylo před tím. Co se změnilo.“

EP: „Počítejte s tím, že někdo o tom jaksí bude chtít mluvit a někdo nebude. A nemůžete z toho člověka páčit prostě, jestli má nějakou minulost nebo nemá. To chce být velmi opatrní, ty lidi jsou na to velmi citliví.“

VB: „Tak od toho je to metodika a využití je individuální, podle toho, jak je ten člověk sdílný.“

DH: „A to jsme ve fázi, že už rok s nimi pracujete. To vám dřív neřeknou, ty věci nepojmenují“.

EP: „Velmi citliví jsou prarodiče, jimž se nepovedly vlastní děti.“

VB: „Tak já jsem nemyslela až takhle hodně zpětně časově. Ale spíš jako otázku co pro vás změnil příchod dítěte.“

DH: „To oni nebudou schopni to říct, to oni nevědí.“

SS: „To až časem.““

EP: „Tak něco jiného je, jestli k vám přijde vnouče nebo úplně cizí dítě.“

EP: „A to už má člověk vystudovaný, vyzorovaný, má to několik fází, nejdříve přijde taková euforie, pak je těžký zklamání, teď ta rodina neví co, to dítě neplní ty představy většinou, který ta rodina má a teprve po dlouhý době to jde zase nahoru.“

DH: „A jiný je to u těch příbuzných.“

EP: „Ano, já mluvím o cizích.“

DH: „Ekomapa ok, ale až po nějakém čase, oni to nebudou umět pojmenovat, až za strašně dlouhou dobu, oni vám řeknou, že mají nové povinnosti, že tam chodíte vy, že se musí vzdělávat, že se tam poslaly dávky, to oni Vám budou schopní říct na té vědomé bázi, ale neprožijí to.“

Moderátorka: „Já myslím, že oni možná neumí popsat, co se změnilo. Ale, že oni umí popsat, jaký byl stav před a jaký stav teď, protože to je jednodušší a ten pracovník umí popsat, tohle se změnilo a co to pro ně znamená, a že to bude vyžadovat třeba jiné adaptační mechanismy.“

VB: „Já v tom vidím velký rozdíl, jestli to používám jako něco, když teče do bot, nebo to budu brát, jako takovou zjišťující mapující metodu, hned od začátku, proto, aby se pracovník zorientoval.“

VB: „A vypravováváme to přece my. Já jsem to brala, že to pro mě, abych se líp zorientovala.“

DH: „No ale musíte jim vysvětlit, proč to děláte, proč se na to ptáte.“

Moderátorka: „Takže to je na pracovníkovi, jak to tomu klientovi dokáže vysvětlit.“

DH: „Já vlastně nejsem v zásadě proti ekomapě, to určitě ne, co mě k tomu napadá, je že by se při mapování rodiny mohlo řešit, kdo tvořil rodinu před a kdy jí tvoří po příchodu dítěte.“

Moderátorka: „Ano, že se jí dá využít nejen v krizových situacích, dá se sní mapovat stav a změny a ty pak reflektovat s klienty.“

Moderátorka: „Tak jsme vlastně popsali metodu ekomapy. Teď je otázkou, zda by tam měla být popsána, nebo panuje předpoklad, že ji všichni obecně znají a bude tam jen specifikováno jak ji použít pro naše klienty.“

RF: „Stačí jen odkaz kde najít více informací.“

VB: „Já bych tam dala jako základní pojmy a stručný úvod a ty specifika.“

VB: „A nechat svobodu grafického znázornění, třeba ne kolečka, ale panáčky.“

VB: „Ale zase, když přijde někdo nový a budou tam nějaký osobní malůvky, tak tomu nebude rozumět. Takže by to mělo být ujednocený styl.“

VB: „Taky to může být jen téma ke komunikaci, nemusíme s tím ani dál pracovat.“

SS: „Může mi to dát podnět, že tam něco není v pořádku, je tam riziko a že budu směřovat k nějaké odborné pomoci. Potřebuju zmapovat rodinu, kde mám stabilní místa a kde nemám, kde to bude utíkat ta energie. Tohle je pro mě důležitý, proč bych to dělala.“

Moderátorka: „Sociogram je podobnou metodou se stejným využitím, jen mapuje něco jiného.“

SS: „Takže obě to jsou mapovací techniky.“

Moderátorka: „Takže to jsou techniky ke zmapování rodiny na začátku, ale i v průběhu, před změnou i po změně, a dá se použít kdykoliv v průběhu, když je potřeba a slouží jednak klientovi reflexi a jednak pracovníkovi.“

Moderátorka: Téma struktura schůzky. Představení dílčí oblasti.

Moderátorka: „Schůzka nebo návštěva? Jaký používáte pojem?“

EP: „Myslíš jako schůzka tady na úřadu?“

HG: „A návštěva je v rodině.“

RF: „A co když to nazveš setkání? A pak už to máš jedno kde.“

EP: „Návštěva v rodině je odborný termín.“

RF: „Místní šetření je správně.“

SS: „No ale my nechodíme na šetření.“

VB: „A co schůzka, když je to tady na úřadu a návštěva v rodině a bude jasné, kde proběhla.“

SS: „Já tedy používám osobní setkání a je jedno, kde to bylo.“

DH: „A co struktura kontaktu?“

SS: „A to je jasný, že jsme se viděli osobně.“

RF: „A v zákoně máte, že má jít o kontakt jednou za dva měsíce.“

Moderátorka: „Struktura osobního kontaktu“

Moderátorka: Představení obsahu dílčí oblasti struktura osobního kontaktu. Definice osobního kontaktu, cíle osobních kontaktů, způsob komunikace, plánování kontaktů, omluvy z kontaktů, místo a čas kontaktů, stanovování cílů kontaktů, modelový průběh kontaktu, s kým je co řešeno, co před dětmi a co již ne, co řešit s dětmi o samotě, pravidla chování na kontaktu v rodině, postup při nespolupráci rodiny.

Moderátorka: Jak plánovat kontakty?

SS: „To bych nechala individuálně, s někým telefonem, s někým emailem.“

DH: „Ale hlavně to, že musí být dodržena ta lhůta 2 měsíce.“

VB: „Že je nutné dodržet tu lhůtu.“

Omluva z kontaktů

SS: „Individuálně řešit.“

VB: „Ale řešit s každým klientem si domluvit předem.“

Moderátorka: S každým klientem při vytváření vztahu, na začátku spolupráce, si pracovnice domluví konkrétní pravidla komunikace a omluv.

Moderátorka: Kdy už to bude nespolupráce a musíme to oznámit OSPOD?

SS: „On se třeba omlouvá pro nemoc.“

Moderátorka: Kolikrát se může omlouvat, než to bude považováno za nespolupráci?

RF: „No tak když se nedodrží ta lhůta 2 měsíců, tak mi to jako OSPOD oznámíte v půlroční zprávě a já budu konat.“

Moderátorka: „Takže může nastat situace, že klient 6 měsíců nespolupracuje, než se to oznámí OSPOD. Ale to je z naší strany porušení zákona.“

RF: „Tak vy máte právo tam jít na neohlášený kontakt a zapsat to a pak informovat OSPOD.“

Moderátorka: Shrnutí - uteče 2 měsíční lhůta, nedaří se kontaktovat klienta, klient se omlouvá, nedostavuje se, nekomunikuje, do 1 týdne učiní pracovnice neohlášený osobní kontakt v rodině. Pokud se přesto nepodaří být s klientem v osobním kontaktu, pracovnice informuje OSPOD do 1 měsíce.

Kolektivní souhlas.

Moderátorka: „V mnoha metodikách mají takovou úpravu domlouvání kontaktu, že se další termín domlouvá nejpozději dva týdny před vypršením lhůty. To je častý. Aby se právě zabránilo té prodlevě.“

DH: „A jak plánujete vy?“

Moderátorka: „Na odchodu z osobního kontaktu plánuju další s klienty, se 14-ti denní rezervou. Ale jsou klienti, kterým pak musím volat ten den, nebo týden dopředu, jinak zapomenou, že to mají v kalendáři.“

SS: „Já volám, 14 dní dopředu. Ale některým volám třeba ten den ráno, protože když jim to řeknu dřív, tak nepřijdou, no to je specifický. A když mi nedorazí, tak zas volám, kdy přijdou. Ale ty 2 měsíce mám tip top.“

EP: „Mělo by se vždy zapsat do spisu, že jste se o kontakt pokusily a jak.“

Moderátorka: Je to kompetence pracovníka, aby se ta lhůta dodržela. Taky máme vypracovaný mechanismus – statistika osobních kontaktů, kterou předkládá pracovnice ke kontrole vedoucí Služeb pro pěstouny, kde jsou zaznamenány data uskutečněných osobních kontaktů.

SS: „To by v té metodice mělo být uvedeno taky.“

SS: „Ještě bych tam chtěla nějakou přípravu a místo schůzky.“

Moderátorka: Místo osobního kontaktu.

HG: „To je jedno.“

VB: „To není jedno, někdo nechce domů.“

SS: „Ale je to dobrý tam jednou za dva kontakty jít do rodiny. Ale mám rodinu, která si to nepřeje, a tam nechodím.“

EP: „Pokud nechtějí, tak vy tam nesmíte. Klienti vědí, že mají právo odmítnout a využívají to právo. Nemáte páku.“

DH: „A mělo by to pak zaznít ve zprávě pro OSPOD.“

Moderátorka: Individuálně s každou rodinou.

Moderátorka: Kdo by měl na kontaktu všechno být? S tím, že dle zákona se týká povinnost osobního kontaktu alespoň jednou za 2 měsíce pěstounů a dítě.

RF: „Tak tím je to daný ne?“

VB: „Co když mi na kontakt přijde jen jeden pěstoun, manžel je v práci.“

RF: „Tak manželé se mohou zastupovat.“

VB: „A co dítě?“

SS: „Dítě vidět musíš, to bych dala jiný termín, nebo dítě jindy.“

Moderátorka: „U dítěte si musíte být jisti každé dva měsíce, že je v pořádku.“

EP: „A na to pozor, protože týraných dětí je v pěstounské péči poměrně dost.“

SS: „A ještě tam dát přípravu kontaktu.“

SS: „Pročtu si, co jsme řešili minule.“

Moderátorka: „Já si připravuju témata, o kterých se chci bavit.“

VB: „Sdílení, aktuální témata, dlouhodobá témata.“

Moderátorka: Pravidla pro chování v rodině – tykání, vykání, dárky, kafe, zouvání, řešit neřešit?

SS: „To ne, to individuálně.“

DH: „To je jak v které rodině.“

RF: „Ale tykáni ne.“

Moderátorka: A co děti? Od kdy jim vykat?

EP: „No od střední školy jim vykáme?“

SS: „Je to důležitý pro udržení hranic.“

Moderátorka: „Co ještě ke vztahu s klienty.“

VB: „Důvěra, budovat důvěru, nespěchat.“

SS: „Hranice, umět dobře nastavit a udržet.,,

Moderátorka: „Oddělit funkci OSPOD kontrola a podpora jako doprovázení a umět to dobře vysvětlit. Verbalizovat strach pěstounů, že jim někdo odebere dítě.“

Kolektivní souhlas.

Moderátorka: „Neuzavírat koalici, ani s pěstouny, ani s dětmi.“

Kolektivní souhlas.

Moderátorka: Metoda rozhovoru, úvod do tématu.

VB: „Vedeme strukturovaný rozhovor. Sdílíme důvěru, respekt.“

SS: „Má nějaký cíl, mapování, co je potřeba, reflexe aktuální situace.“

Moderátorka: Takže mapovací rozhovor. Co rozhovor, jako metoda ke změně?

DH: „Motivační, edukační.“

VB: „Sytící.“

HG: „Taky podle toho, jestli je u toho dítě nebo ne.“

Moderátor: Tematicky zaměřit dle toho jestli je tam nebo není dítě a naopak tématu, které je třeba řešit přizpůsobit přítomnost osob.

DH: „S dítětem

Moderátor: S dětmi jsou dobře použitelné techniky – začarovaná rodina, vymalování domečku, malování obecně, s hračkami, divadlo, karty.

Kolektivní souhlas. Stručně uvést jako návodné.

VB: „Ale přijde mi, že je nebezpečné, když se dítě takhle uvolní, obnaží u nějaké takové techniky, třeba před těmi pěstouny a normálně by o tom nechtělo mluvit.“

DH: „Vám na tom vadí, že to probíhá před těmi pěstouny?“

VB: „Ano.“

DH: „Tak si sednout s dětmi mimo.“

Moderátorka: Když se na něco narazí, je třeba to řešit, nabídnout odbornou pomoc, psycholožku. Ukáže to na témata, na která je třeba se zaměřit.